

PERCEPCIJA NASILJA PREKO INTERNETA IZ PERSPEKTIVE UČENIKA I NASTAVNIKA

SAŽETAK

Percepcija nasilja preko interneta proučavana je ili iz perspektive učenika ili iz perspektive nastavnika. Konteksti koji su određivali ta dva smjera istraživanja bili su znatno različiti – učenička perspektiva je razmatrana radi određivanja ključnih dijelova definicije ovog nasilja ili je praćena perspektiva djece i mladih različitog statusa uključenosti u nasilje preko interneta. Nastavnička perspektiva razmatrana je u kontekstu njihove osviještenosti i procjene potreba za dodatnom edukacijom. Ovim se radom željelo usporediti percepciju nastavnika i učenika te usporediti percepciju učenika različite uključenosti u nasilje preko interneta. Nastavnici i učenici procjenjivali su težinu pojedinih nasilnih ponašanja preko interneta. U istraživanju je sudjelovalo 1 133 osnovnoškolskih i srednjoškolskih učenika (50,6% učenica) i 334 nastavnika (80,9% ženskih). Pokazalo se da nastavnici sva praćena ponašanja procjenjuju težim nego što ih procjenjuju učenici. Skupine različite uključenosti u nasilje razlikuju se na 12 od 23 praćena ponašanja na način da neuključeni praćena ponašanja procjenjuju težim nego počinitelji i/ili počinitelji/osobe koje su doživjele nasilje preko interneta. Učenice 21 od praćena 23 ponašanja procjenjuju težim nego učenici. Interakcijski učinci ukazuju da muški počinitelji procjenjuju ulazak na tuđe profile blažim u usporedbi s preostalim sedam skupina sudionika te da skupine muških počinitelja i počinitelja/osoba koje su doživjele nasilje preko interneta podcjenjuju težinu davanja anonimnih ružnih komentara u odnosu na preostalih šest skupina učenika.

Prethodno priopćenje
Primljeno: listopad, 2019.
Prihvaćeno: prosinac, 2019.
UDK 004.738.5:37.013
DOI 10.3935/ljsr.v27i1.335

Marija Milić¹

<http://orcid.org/0000-0003-3018-769X>

Sveučilište J. J. Strossmayer u
Osijeku
Filozofski fakultet

Ključne riječi:

nasilje preko interneta,
percipirana težina različitih
oblika nasilja preko interneta,
učenici, nastavnici.

¹ Dr.sc. Marija Milić, psihologinja, e-mail: mmilic@ffos.hr

UVOD

Djeca i adolescenti u Hrvatskoj i svijetu provode puno vremena na internetu. Tako EU Kids Online istraživanje u Hrvatskoj kao jedan od ključnih nalaza ističe da 2/3 djece u dobi od 12 do 14 godine i 3/4 djece u dobi od 15 do 17 godina navodi da uvijek kada želi i može pristupa internetu (HR Kids Online, 2017.). Prema Državnom zavodu za statistiku (2018.), u Hrvatskoj je primjetan porast korisnika interneta u odnosu na prethodnu godinu i to na svim dobnim skupina. Zanimljivo je kako svi ispitanici (100%) u dobnoj skupini od 16 do 24 godine koriste internet. Provođenje vremena u digitalnom okruženju djecu i mlade izlaže različitim iskustvima, uključujući i ona manje poželjna poput doživljavanja i činjenja nasilja preko interneta. U jednom od ranijih istraživanja pokazalo se kako učenici koji su doživjeli neko neugodno iskustvo na internetu, u prosjeku, provode skoro sat vremena dnevno duže na internetu od onih koji nisu imali neugodno iskustvo (Šincek, Tomašić Humer i Duvnjak, 2015.).

DEFINIRANJE NASILJA PREKO INTERNETA

Cuadrado-Gordillo i Fernandez-Andelo (2015.) navode kako je najprihvaćenija i najčešće korištena definicija nasilja preko interneta ona Tokunagina (2010.) da je ono svako ponašanje pojedinca ili grupe koje se odvija preko elektronskih ili digitalnih medija kojima se učestalo šalju neprijateljske ili agresivne poruke koje imaju za cilj nanošenje štete ili nelagode drugim osobama. Vandebosch i van Cleemput (2009.) dijele ovaj oblik nasilja na direktno i indirektno. Direktno se nasilje odnosi na verbalno nasilje (npr. vrijeđanje ili prijetnju preko interneta), neverbalno nasilje (npr. slanje prijetećih ili sramotnih slika ili ilustracija), socijalno nasilje (npr. isključivanje pojedinaca iz online grupe) te nasilje nad vlasništvom (npr. namjerno slanje virusom zaraženih dokumenata). Indirektno nasilje obuhvaća razotkrivanje povjerljivih informacija, ogovaranje (tračanje), lažno predstavljanje te sudjelovanje u internet-skim anketama koje za cilj imaju ponižavanje i vrijeđanje drugih osoba. Olweusova (1993.) definicija tradicionalnog vršnjačkog zlostavljanja (eng. *bullying*) naglašava razliku u snazi počinitelja i žrtve kao jedan od ključnih kriterija. Sam Olweus vršnjačko zlostavljanje preko interneta smatra samo jednim od oblika vršnjačkog zlostavljanja (Olweus i Limber, 2018.) te ga odvaja od uznemiravanja preko interneta kao zasebnog fenomena. Drugi pak autori (Corcoran, Guckin i Prentice, 2015.) smatraju kako ga je primjerenije odvajati kao posebnu pojavu zbog širokog raspona agresivnih ponašanja na internetu. Direktna primjena Olweusove definicije tradicionalnog vršnjačkog zlostavljanja na zlostavljanje koje se odvijaju u digitalnom okruženju izazovna je u određenoj mjeri. Naime, u Olweusovoj definiciji vršnjačkog zlostavljanja ističe se

namjera (da se žrtvi načini šteta), neravnoteža snaga i učestalost ponavljanja (bar tri puta mjesečno). Vejmelka, Strabić i Jazvo (2017.) navode kako, iako neki autori (npr. Hinduja i Patchin, 2015.; Smith i sur., 2008., sve prema Vejmelka, Strabić i Jazvo, 2017.) nasilje preko interneta definiraju kriterijima klasičnog vršnjačkog zlostavljanja, ono nema ispunjene navedene nužne elemente za klasifikaciju tog ponašanja kao takvog. Vejmelka, Strabić i Jazvo (2017.) ističu kako se namjera, kao jedan od elemenata zlostavljajućeg ponašanja, ne može sa sigurnošću utvrditi u situacijama nasilja preko interneta kao niti potvrditi postojanje štete kao ishoda takvog ponašanja. Osoba koja je nasilna preko interneta ne vidi osobu prema kojoj je ona nasilna, kao niti štetu koju nanosi toj osobi. Pitanje neravnoteže snage također je potrebno modificirati ukoliko se promatra iz perspektive digitalnog svijeta, budući da više nije toliko presudna fizička snaga, već izvor moći mogu biti i veće digitalne kompetencije koje, npr. počinitelju omogućuju da povrijedi drugu osobu, a da ona ne zna tko je izvor njezine boli. To ukazuje na važnost osjećaja anonimnosti budući da osobe koje doživljavaju nasilje od strane počinitelja čiji identitet im je nepoznat i ne mogu ga otkriti, izvješćuju kako im je nesigurnost takve situacije dodatni izvor stresa i straha jer ne znaju kome vjerovati, odnosno iz kojeg smjera mogu očekivati sljedeći napad (Kowalski i Limberg, 2007.; Peterson i Densley, 2017.). Osjećaj anonimnosti i informatička pismenost ključni su za tzv. nasilno ponašanje preko interneta, odnosno preko posrednika (eng. *cyber-bullying by proxy*). To su ponašanja u kojima se počinitelj lažno predstavlja, odnosno "provali" u račun druge osobe ili napravi novi računa koji izgleda kao da je račun druge osobe i pod njenim imenom vrijeđa, napada ili na druge načine "zlostavlja" treću osobu (Willard, 2007.). Osim štete koja može proizaći iz aktivnosti osobe koja se lažno predstavlja, ona može nastati i za osobu čiji identitet se koristi. Može se dogoditi da osoba čiji se identitet koristi snosi posljedice za ponašanja koja ona sama nije učinila. Na primjer, Kraft i Wang (2009.) navode da neke škole kažnjavaju učenike za činjenje nasilja preko interneta zabranom sudjelovanja na izvannastavnim aktivnostima ili odlaskom na školske izlete. Nasilje preko interneta može biti direktno upućeno osobi kojoj je namijenjeno (Slonje i Smith, 2008.), međutim za ovaj oblik nasilja tipično je da je potencijalna publika mnogobrojnija u odnosu na tradicionalno vršnjačko nasilje. Navedeno se odnosi na nasilna ponašanja u obliku javnih objava ili poruka u većim grupama koje se znaju dijeliti, spremati i ponovno objavljivati što povećava broj ponavljanja jednog zlostavljajućeg ponašanja, čak i bez ponavljanja od strane počinitelja. S obzirom na sve navedeno, može se zaključiti kako nasilje preko interneta ima svojih specifičnosti koje ga razlikuju od klasičnog vršnjačkog nasilja te ne sadrži sve elemente nužne da ga se može karakterizirati kao *zlostavljanje*, barem ne prema Olweusovoj (1993.) teoriji zlostavljanja. Stoga, za nasilna ponašanja u digitalnom svijetu primjereniji je izraz *elektroničko nasilje* (Vejmelka, Strabić i Jazvo,

2017.) ili *nasilje preko interneta* (Buljan Flander, 2008.) koje će se koristiti i u ovom radu. Kako izraz zlostavljanje iz obrazloženih razloga nije primjenjivo za nasilna ponašanja u digitalnom svijetu, tako niti izraz žrtve nije najprimjereniji s obzirom da se žrtve prvenstveno povezuju sa zlostavljanjem, stoga će se u daljnjem tekstu koristiti izraz “osoba koja je doživjela nasilje preko interneta”.

Nalazi dosadašnjih istraživanja o karakteristikama i percepciji nasilja preko interneta

Postoje različite kategorizacije oblika nasilja preko interneta. Nocentini i sur. (2010.) navode četiri glavna oblika ponašanja za koja se smatra da predstavljaju nasilje preko interneta. Pisani-usmeni oblik nasilja preko interneta obuhvaća pisane i usmene oblike ponašanja ili komuniciranja koji se odvijaju preko digitalne tehnologije. Vizualni oblik nasilja preko interneta odnosi se na objave, slanje ili dijeljenje fotografija ili video zapisa kojima se posramljuju drugi u digitalnom svijetu. Lažno predstavljanje odnosi se na situacije u kojima se počinitelji otkrivaju ili otuđuju lozinke kako bi pristupili računima/profilima druge djece i mladih s ciljem činjenja štete njihovoj reputaciji ili prijateljstvima (Kowalski, Limber i Agatston, 2008.). Četvrti oblik nasilja je isključivanje, a ono u digitalnom svijetu podrazumijeva situacije u kojima netko namjerno i okrutno isključuje nekoga iz grupa na internetu ili iz liste prijatelja (na primjer, u igranju igrica na internetu ili međusobnom dopisivanju; Willard, 2007.). Kada su se ispitivala ova četiri oblika nasilja, španjolski adolescenti su naveli kako sva ispitivana ponašanja predstavljaju nasilje (Nocentini i sur., 2010.), dok talijanski adolescenti percipiraju samo vizualna i pisana-usmena ponašanja kao oblike nasilja preko interneta (Nocentini i sur., 2010.). Nadalje, njemački sudionici u navedenom istraživanju percipirali su lažno predstavljanje kao nezakonito ponašanje, a ne kao nasilje preko interneta, dok su isključivanje iz grupa smatrali nasilnim. Sudionici iz svih ispitivanih zemalja najozbiljnijim nasiljem preko interneta percipiraju vizualni oblik nasilja. Ranija su istraživanja pokazala kako su iskustva o pojavi nasilja preko interneta koje daju stručnjaci i adolescenti vrlo različiti. Ponekad adolescenti ona ponašanja koja istraživači određuju kao povremenu agresiju definiraju kao nasilje preko interneta i obrnuto, adolescenti mogu smatrati uobičajenom socijalnom interakcijom ona ponašanja koja stručnjaci određuju kao nasilje preko interneta (Cuadrado, 2011.).

Menesini i sur. (2012.), koristeći percepciju nasilja u različitim scenarijima koji uključuju tri tradicionalna obilježja vršnjačkog nasilja (neravnotežu snaga, namjeru i ponavljanje), kao i dva koja su tipična za ovo ponašanje na internetu (anonimnost te ponašanja vidljiva drugima nasuprot ponašanjima koja su vidljiva samo počinite-

lju i osobi koja je doživjela nasilje preko interneta), utvrdili su kako su neravnoteža snaga, namjera i anonimnost obilježavajuća ponašanja koja su adolescenti percipirali nasilnijima.

Dredge, Gleeson i de la Piedad Garcia (2014.) ističu kako doživljeno nasilje preko interneta utječe na određivanje čimbenika važnih za karakterizaciju ovog oblika nasilja. Autori su utvrdili kako niti jedan od 25 intervjuiranih adolescenta s iskustvom viktimizacije ne spominje samoinicijativno neravnotežu snaga kao bitno obilježje nasilja preko interneta. Više od polovice intervjuiranih istaknulo je kako je važna namjera da se osobu povrijedi, dok je trećina rekla da i ponašanja u kojima nema jasne namjere (počinitelji su se šalili) može izazvati emocionalnu bol kod osobe koja je doživjela nasilje preko interneta. Dok je petero sudionika istaknulo važnost ponavljanja nasilnog ponašanja, drugih četvero je istaknulo da već i jedan nasilan događaj može imati obilježja zlostavljajućeg ponašanja. Ovakvi nalazi nisu neobični ukoliko se u obzir uzmu karakteristike digitalnog svijeta. Kako navode Vejmelka, Strabić i Jazvo (2016.), u digitalnom svijetu dovoljno je jednom objaviti sadržaj, na primjer, s ciljem omalovažavanja, da bi se on sa svakim pregledom i komentarom ponovno "aktivirao", i kod osoba koje su doživjele nasilje izazivao opetovani osjećaj izloženosti nasilju. Također, Grigg (2010., prema Vejmelka, Strabić i Jazvo, 2016.) ističe kako se sadržaj jednom objavljen na internetu može u bilo kojem trenutku ponovno objaviti, proslijediti ili na neki drugi način učiniti dostupnim. Ševčíková, Šmahel i Otavová (2012.) su, pomoću intervjua s osobama koje su doživjele nasilje preko interneta, utvrdili da, ukoliko im je anonimni počinitelj zaprijetio, to je još pojačalo osjećaj straha koji je osoba doživjela. Nadalje, osobe koje su doživjele nasilje preko interneta iskazivale su da im je bilo teže ukoliko se nasilje odvijalo i u školi "licem u lice" i preko interneta, te su imale dojam da ponovno u digitalnom svijetu proživljavaju ono što se događalo u školskom okruženju.

S druge strane, sudionici fokusnih grupa u istraživanju Vandebosch i van Cleemput (2008.) koji su činili nasilje, navode da čine nasilje namjerno kada žele povrijediti druge, no također i nenamjerno ne želeći izazvati negativne emocije kod osoba kojima su upućene (npr. kad im je namjera našaliti se). Ono što nasilnici smatraju šalom osobe kojima su te poruke bile namijenjene mogu doživjeti to kao nasilje. Kada su sudionike pitali koji su razlozi činjenja nasilnih ponašanja preko interneta, oni koji čine nasilje navode različite motive. Ponekad je namjera jasna, u slučajevima kada se žele osvetiti onima od kojih su doživjeli nasilje ili uznemiravati druge preko interneta jer su se posvađali ili im se ta osoba ne sviđa. Međutim, motiv može biti i zabava do koje dolazi zbog dosade ili zbog želje za pokazivanjem tehnološkog znanja i snage.

Kategorije (ne)uključenosti djece i mladih u nasilje preko interneta

Djeca i mladi razlikuju se po uključenosti u nasilje preko interneta. Dok su neki neuključeni, postoje osobe koje su doživjele (ili doživljavaju) nasilje preko interneta i počinitelji takvog nasilja, no postoji i grupa koja i čini i doživljava nasilje preko interneta. Pokazuje se da se ove grupe razlikuju (Šincek, Duvnjak i Milić, 2017.) – npr. počinitelji koji su u isto vrijeme i osobe koje su doživjele nasilje preko interneta iskazuju veće razine simptoma anksioznosti, depresivnosti i stresa, više podataka otkrivaju o sebi na internetu te imaju niže samopoštovanje u usporedbi s preostale tri grupe. Dodatno, počinitelji iskazuju da doživljavaju više stresa nego osobe koje su doživjele nasilje preko interneta, dok osobe koje su doživjele nasilje imaju više razine anksioznosti, depresivnosti i niže razine samopoštovanja nego počinitelji. Ovakve razlike navode da je moguće očekivati i razlike u percepciji ozbiljnosti ili težine nasilnih ponašanja između ovih grupa. Chen, Cheng i Ho (2015.) uspoređivali su upravo ove četiri grupe s različitim statusom uključenosti (počinitelji, osobe koje su doživjele nasilje, počinitelji/osobe koje su doživjele nasilje preko interneta i neuključeni) u tradicionalno i nasilje preko interneta. Utvrdili su kako počinitelji ne razlikuju težinu različitih oblika nasilja, dok osobe koje su doživjele nasilje i počinitelji koji su u isto vrijeme i osobe koje su doživjele nasilje procjenjuju fizičko nasilje najnasilnijim, a nasilje preko interneta najmanje nasilnim. Nasilje preko interneta grupa neuključenih procjenjuje najnasilnijim, potom slijede po intenzitetu grupe osoba koje su doživjele nasilje preko interneta, počinitelji/osobe koje su doživjele nasilje preko interneta, dok počinitelji daju najmanje procjene ozbiljnosti ovog oblika nasilja. Neuključeni procjenjuju ozbiljnost nasilja preko interneta većom od ozbiljnosti tradicionalnog relacijskog nasilja. Osobe koje su doživjele nasilje procjenjuju ozbiljnijim tradicionalno u usporedbi s nasiljem preko interneta, ali su pokazatelji psihosocijalnog funkcioniranja nepovoljniji kod osoba koje su doživjele nasilje preko interneta u odnosu na osobe koje su doživjele tradicionalan oblika nasilja (Campbell i sur., 2012.).

Spolne razlike u percepciji nasilja preko interneta

Nalazi ranijih istraživanja ukazuju kako postoje spolne razlike u načinu na koji mladići i djevojke doživljavaju nasilje preko interneta. Međutim, ove nalaze ne potvrđuju sva istraživanja. Campbell i sur. (2013.) nisu utvrdili spolne razlike u procjenama jačine utjecaja koje nasilje preko interneta može imati na osobu koja je doživjela taj oblik nasilja, iako su se te razlike u ranijem istraživanju istog autora i suradnika (Cam-

pbell i sur., 2012.) pokazala kao značajne. Naime, djevojke koje su doživjele nasilje preko interneta procjenjivale su doživljeno nasilje kao teže u odnosu na mladiće kao i da ono ima veći utjecaj na život osobe kojoj je ono upućeno nego što su to mladići procjenjivali. Ovakvi nalazi u skladu su s još nekolicinom nalaza drugih istraživača. Na primjer, Bauman i Newman (2013.) utvrdili su kako djevojke nasilje preko interneta percipiraju uznemirujuće u većoj mjeri od mladića. U skladu s tim nalazima, Chen i Cheng (2016.) koji su ispitivali procjene težine pojedinih oblika nasilja preko interneta također su utvrdili spolne razlike u smjeru da djevojke procjenjuju ispitana nasilna ponašanja težima u odnosu mladiće. Ispitujući utjecaj nasilnih ponašanja preko interneta koje ono ima na pojedinca, Pettalia i sur. (2013.) su na osnovi dobivenih podataka zaključili kako djevojke smatraju da nasilna ponašanja preko interneta imaju negativniji utjecaj na osobe koje su doživjele nasilje preko interneta nego što su to procjenjivali mladići.

Campbell i sur. (2012.) navode kako mogući razlog spolnih razlika u percepciji težine nasilja i učinka koje ono može ostaviti na osobu koja je doživjela nasilje leži u činjenici da djevojke i mladići ne pridaju jednaku važnost procjenama koje njihovi vršnjaci imaju o njima. Cross i Madson (1997.) i Maccoby (1990.) navode kako su djevojkama važniji skladniji odnosi u vezama nego što je to važno mladićima te da djevojke smatraju mišljenje koje prijatelji i vršnjaci imaju o njima važnijima nego što ti čine mladići. Odnosno, djevojkama je važnije ostaviti dobar dojam na druge nego što je to važno mladićima. Stoga se može pretpostaviti da će javno omalovažavanje ili "sramoćenje" preko interneta kao oblik nasilja preko interneta više pogoditi djevojke nego što je to slučaj kod mladića. Zanimljiv nalaz utvrdili su Pettalia i sur. (2013.) koji istraživanjem nisu samo ustanovili da djevojke procjenjuju nasilje preko interneta kao teže, već i da su one procjenjivale svoju afektivnu empatiju na Skali bazične empatije (Jolliffe i Farrington, 2006.) većom u odnosu na mladiće. Stoga postoji mogućnost kako u pozadini različitih procjena težine nasilnih ponašanja preko interneta između mladića i djevojkama nije samo različita priroda socijalnih odnosa koje mladići i djevojke ostvaruju sa svojom okolinom, već i neki drugi čimbenici poput empatije. Međutim, kako spolne razlike u procjenama težine različitih oblika nasilja preko interneta kao niti utjecaja koje ono ima na osobu koja je doživjela taj oblik nasilja, u različitim istraživanjima nisu potvrđene, potrebna su dodatna istraživanja koja bi pojasnila eventualne razlike kao i moguće razloge tih razlika.

Kako nastavnici percipiraju nasilje preko interneta?

Smith i sur. (2008.) navode kako su nastavnici i drugi djelatnici škola predvodnici preventivnih i intervencijskih postupaka kod nasilja preko interneta. Mason (2008.)

upozorava da, iako nastavnici prepoznaju tradicionalne oblike nasilja, puno manje nastavnika prepoznaje nasilje preko interneta. Stoga je važno proučiti kako nastavnici doživljavaju ovo nasilje.

Stavovi i percepcije nastavnika i studenata različitih nastavničkih smjerova (primarnog i sekundarnog obrazovanja) o pojavi nasilja preko interneta kao i njihove procjene mogu li prepoznati nasilje i kako bi reagirali u tom slučaju, opisani su u nekoliko radova (na primjer Li, 2008.; Macaulay i sur., 2018.; Yot-Domínguez, Guzmán Franco i Duarte Hueros, 2019.). Sukladno napomeni Smith i sur. (2008.), većina tih istraživanja, kao metodološki okvir, prati svijest o postojanju problema i doživljaj vlastite kompetencije da se s problemom nasilja preko interneta ti nastavnici uspješno nose. Većina nastavnika i budućih nastavnika iskazuje svjesnost postojanja nasilja preko interneta. Nastavnici, iako iskazuju zabrinutost, razlikuju se u samoprocjenama pripremljenosti da na odgovarajući način prepoznaju i reagiraju u slučajevima pojave tog oblika nasilja (Ryan, Kariuki i Yilmaz, 2011.). Nastavničku potrebu za obukom za prepoznavanje i postupanje u slučajevima nasilja navodi veći broj autora (Nocentini, Zambuto i Menesini, 2015.; Styron i sur., 2016.). U tom smjeru su i podaci dobiveni od učenika koji pokazuju da učenici smatraju kako njihovi nastavnici ne postupaju primjereno u slučajevima nasilja preko interneta (Li, 2010.; DeSmet i sur., 2014.). Osobe koje su doživjele nasilje preko interneta, pak, ukazuju da nastavnici ignoriraju nasilje (Fenaughty i Harré, 2013.). Moguće je da je takva percepcija osoba koje su doživjele nasilje i neaktivnost nastavnika određena upravo ranije navedenim doživljajem nastavnika da su nedovoljno kompetentni za prepoznavanje i djelovanje u slučajevima nasilja preko interneta. Pokazuju se i spolne razlike, na način da nastavnice pripisuju veću štetnost nasilnim ponašanjima preko interneta od njihovih muških kolege (Eden, Heiman i Olenik-Shemesh, 2013.). Iako su percepcija nastavnika o učestalosti i načinima suočavanja u situacijama nasilja preko interneta bili predmetom nekoliko istraživačkih radova, nedostaju istraživanja kojima se ispituje percepcija nastavnika u smislu prepoznavanja pojedinih oblika nasilnog ponašanja učenika na internetu.

Procjene percepcije nasilja preko interneta

Pojedina nasilna ponašanja, ali i općenito rizična ponašanja kojima se krše zakonske norme i propisi, međusobno se razlikuju po težini. Stoga se, pri izradi mjernih instrumenata, pokazalo korisnim odrediti "indekse težine" za pojedina rizična i delinkventna ponašanja (Ručević, Ajduković i Šincek, 2009.). U istraživanju Ručević, Ajduković i Šincek (2009.) određivao se indeks težine pojedinih nasilnih ponašanja procjenom 20 stručnjaka koji rade svakodnevno s djecom. Pri tome je cilj bio obuhvatiti stručnjake različitog formalnog obrazovanja i radnog iskustva. Stručnjaci su pokazali

razlikovanje težine pojedinih ponašanja od blagih i normativnih, iako nepoželjnih, pa sve do najozbiljnijih ponašanja. Stručnjaci, odnosno nastavnici i njihova percepcija važni su i za razumijevanje pojave nasilja preko interneta. Osim dosadašnjih tema istraživanja kojima se provjeravalo prepoznaju li nastavnici nasilje preko interneta kao problem te doživljavaju li se kompetentnim u nošenju s takvim nasiljem, važno je utvrditi kako percipiraju pojedina nasilna ponašanja preko interneta i koju im težinu pripisuju.

Nadalje, učenička se perspektiva uglavnom promatrala u okviru kontroverze oko primjene i proširenja Olweusove definicije nasilja. Istraživanja su se zaustavila na tome da ispituju koja obilježja situacije djeca procjenjuju štetnijom, a sve s ciljem utvrđivanja važnosti namjere, ponavljanja i neravnoteže snage te anonimnosti i publike, odnosno kako bi se dao prilog jednom ili drugom pristupu definiranja nasilja preko interneta. Istovremeno, težina pojedinačnih ponašanja nije se utvrđivala u smislu određivanja indeksa težine onoga što počinitelji čine na internetu. Posve nedostaju istraživanja koja bi uspoređivala percepciju nastavnika i učenika, a podaci da se nastavnici doživljaju nedovoljno kompetentnima i da djeca, osobito počinitelji, umanjuju težinu nasilja općenito, ukazuju na potrebu za takvim istraživanjem.

CILJ I SVRHA ISTRAŽIVANJA

Sukladno navedenom u uvodu, cilj je ovog istraživanja usporediti percepciju težine nasilnih ponašanja iz perspektive nastavnika i iz perspektive učenika. Nadalje, istraživanjem se željelo usporediti percepciju težine pojedinih nasilnih ponašanja preko interneta iz perspektive četiri grupe učenika različite uključenosti u ovo nasilje (neuključeni, osobe koje su doživjele nasilje preko interneta, počinitelja koji su ujedno i doživjeli nasilje preko interneta i počinitelji). Važno je provjeriti i eventualne spolne razlike u procjeni težine pojedinih ponašanja. Dodatno, željelo se utvrditi koliko su procjene dobivene iz ovih izvora podataka osjetljive te omogućuju li dobro razlikovanje praćenih ponašanja.

Prethodni podaci za usporedbu nastavnika i učenika su malobrojni. To otežava postavljanje hipoteza, ali općenito postoji dosta programa koji ukazuju na zabrinutost odraslih u pogledu njima relativno nepoznatih ponašanja koja se odvijaju u digitalnom svijetu. S druge strane, postoji tendencija djece da ozbiljnost nekih rizičnih ponašanja podcjenjuju. Postoje i indicije da pojedina ponašanja učenici procjenjuju težim nego nastavnici, dok druga nastavnici procjenjuju ozbiljnijim nego učenici. Kad se ove spoznaje ujedine, očekuje se da će nastavnici nasilna ponašanja preko interneta procjenjivati težim nego učenici. Istraživanja procjene težine i štetnosti nasilja preko interneta osnova su za pretpostavku da će grupe počinitelja podcjenjivati težinu

nasilnih ponašanja, dok će grupa neuključenih tom nasilju pripisivati najveću težinu. Očekuje se i da će učenice procjenjivati nasilje težim nego učenici.

METODA

Sudionici

Istraživanje je provedeno na namjernom kvotnom uzorku u 84 škole iz različitih gradova u Republici Hrvatskoj. Uzorak sudionika u istraživanju bio je reprezentativan. Škole odabrane za sudjelovanje u istraživanju birane su na način da su se iz svake županije i grada Zagreba odabirale škole iz većeg grada (županijskog središta), manjeg grada i manjeg mjesta u svakoj od županija. U većim mjestima i gradovima uključene su bile i osnovna i srednja škola, a u manjim samo osnovna. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 1 133 učenika osnovnih i srednjih škola u dobi od 11 do 20 godina, pri čemu je prosječna dob iznosila $M = 14,76$ ($SD = 2,23$). Sudjelovalo je 50,6% učenica. Od ukupnog broja učenika, 573 ih je pohađalo šesti (24,5%) i osmi razred (26%) osnovne škole, a 560 učenika pohađalo je drugi (27,4%) i četvrti razred (22%) srednje škole. U istraživanju je sudjelovalo i 334 nastavnika (80,9% ženskih) u dobi od 24 do 64 godina ($M = 41,05$, $SD = 10,76$). Uzorak nastavnika bio je prigodan.

Instrumentarij

Opći podaci o sudionicima prikupljeni su *Upitnikom sociodemografskih podataka* kojim se ispitivala dob i spol sudionika te razred koji učenici pohađaju. Od nastavnika su se prikupili podaci o dobi i spolu.

Upitnik o nasilju preko interneta (UNPI; Šincek, Tomašić Humer, Duvnjak i Milić, 2015.; Šincek, Duvnjak i Milić, 2017.) sastoji se od subskale Činjenja nasilja preko interneta koja sadrži 21 česticu i subskale Doživljavanja nasilja preko interneta koja sadrži 22 čestice. Sudionici su na pitanja odgovarali na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva, pri čemu 1 označava "nikad", a 5 "uvijek". Primjeri čestica za činjenje nasilja su: "Druge sam na internetu nazivao/la nadimcima koji ih uznemiruju.", "Širio/la sam neistine o drugima na internetu.", "Provalio/la sam na tuđe profile/račune na internetu kako bih nešto ružno objavio/la u tuđe ime ili brisao/la neke ranije objave te osobe.", a za doživljavanje: "Ogovarali su me na internetu.", "Htjeli su me isključiti ili su me isključili iz neke grupe na internetu.". Ukupan rezultat za obje subskale izražava se kao aritmetička sredina odgovora. Koeficijent unutarnje konzistencije Cronbach

alfa je u ovom istraživanju pokazao visoku pouzdanost od 0,92 za činjenje nasilja i 0,92 za doživljavanje nasilja preko interneta. Visoka pouzdanost utvrđena je i u ranijim istraživanjima (Šincek, Tomašić Humer i Duvnjak, 2017.). U ovom istraživanju, upitnik su popunili učenici i služio je kao osnova za podjelu u četiri grupe različite uključenosti u nasilje. Učenici koji su na bilo kojem od ponašanja rekli da ga čine često ili uvijek svrstani su u grupu počinitelja, odnosno ako su rekli da neko od ponašanja doživljavaju često ili uvijek, svrstani su u grupu osoba koje su doživjele nasilje preko interneta. Učenici za koje je utvrđeno da su svrstani i u grupu počinitelja i u grupu osoba koje su doživjele nasilje preko interneta po ovom kriteriju su činili treću grupu – počinitelji/osobe koje su doživjele nasilje preko interneta. Preostali učenici svrstani su u kategoriju neuključenih. Način razvrstavanja istovjetan je onome korištenom u radu Šincek, Duvnjak i Milić (2017.).

Upitnik percepcije nasilja preko interneta (PNPI; Šincek, Tomašić Humer, Duvnjak i Milić, 2015.; Duvnjak i sur., 2016.) sastoji se od 23 čestice kojima su opisana ponašanja nasilja preko interneta (npr. "Ogovaranje osobe preko interneta", "Korištenje nečijeg identiteta na internetu bez dozvole", "Namjerno slanje virusa e-mailom" i slično). Zadatak sudionika je na skali od pet stupnjeva (od "uopće nisu nasilna" do "izuzetno su nasilna") procijeniti koliko su navedena ponašanja nasilna. Upitnik su ispunili i nastavnici i učenici. Koeficijent unutarnje konzistencije Cronbach alfa je u ovom istraživanju pokazao visoku pouzdanost od 0,97 za ovaj upitnik.

Postupak istraživanja

Podaci korišteni u ovom istraživanju dio su većeg (nacionalnog) istraživanja o korištenju informacijsko-komunikacijskih tehnologija djece i mladih u Republici Hrvatskoj. Istraživanje je provedeno u 84 osnovne i srednje škole iz 22 grada u Republici Hrvatskoj. Iz svake županije birale su se škole iz većeg grada, manjeg grada i manjeg mjesta. U većim mjestima i gradovima uključene su bile i osnovna i srednja škola, a u manjim samo osnovna. Istraživanje je provođeno u gimnazijama i srednjim strukovnim školama. Istraživanje je odobreno od strane Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta u Osijeku te od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja. Dozvolu za provođenje istraživanja dali su i ravnatelji svih škola u kojima se provodilo istraživanje. U srednjim školama roditelji učenika bili su obaviješteni o provođenju istraživanja te o svrsi i cilju istraživanja sukladno Etičkom kodeksu istraživanja s djecom, a sami učenici su dali pisani pristanak za sudjelovanje u istraživanju. U osnovnim školama roditelji i djeca davali su pisane pristanke za sudjelovanje u istraživanju. Istraživanje se provodilo grupno za vrijeme nastave. Popunjavanje upitnika trajalo je u prosjeku 45 minuta. Učenicima je objašnjena svrha istraživanja te je naglašeno kako je istraživanje

anonimno i dobrovoljno te da mogu odustati od sudjelovanja u bilo kojem trenutku. Istraživanje su provodile dvije psihologinje. Sudionici istraživanja upućeni su da se, ukoliko osjete neugodu ili neželjene emocije ili im se javi potreba za razgovorom tijekom i nakon istraživanja, mogu obratiti psihologu u školi, besplatnom savjetovalištu ili stručnjacima koji su provodili istraživanje (ovisno o preferencijama samih učenika). Nastavnici su upitnike popunili individualno, zasebno od učenika, na način da je odabran prigodan uzorak nastavnika iz škola koje su sudjelovale u istraživanju.

REZULTATI

Usporedba nastavničkih i učeničkih procjena pojedinih oblika nasilja preko interneta

Kako bi se odgovorilo na prvi problem istraživanja, provedena je jednosmjerna analiza varijance kojom su uspoređene procjene težine pojedinih ponašanja vezanih za nasilje preko interneta koje su dali nastavnici i učenici. Rezultati navedene analize nalaze se u Tablici 1. Uvidom u tablicu opaža se kako se procjene učenika i nastavnika na sva 23 praćena ponašanja značajno razlikuju. Pri tome nastavnici dosljedno sva praćena ponašanja procjenjuju težim nego što ih procjenjuju učenici. Uvidom u podatke o veličini učinka (parcijalna kvadrirana eta) vidljivo je da se oni kreću od 0,04 do 0,17. Utvrđeni efekti mogu se okarakterizirati kao srednji do veliki s obzirom da je prema Cohenu (1988.) veličina efekta od 0,01 mala, 0,06 srednja, a 0,14 i veća velika. Za šest praćenih ponašanja radi se o srednje prema velikoj ili velikoj veličini učinka (ogovaranje, uzrujavajući nadimak, uvredljivi izrazi, ruganje i javno procjenjivanje). Prosječno je procjena nastavnika za jednu vrijednost odgovora veća od procjene učenika (Slika 1. i Tablica 1.).

Tablica 1. Rezultati jednosmjerne analize varijance za testiranje razlika u procjeni težine nasilja preko interneta između nastavnika i učenika.

Ponašanje nasilja preko interneta		N	M	SD	F	ss	Parc. η^2								
Ogovaranje	Učenici	1 122	2,74	1,197	288,518**	1, 1454	0,17								
	Nastavnici	334	3,95	0,909				Obraćanje osobi preko interneta uznemirujućim nadimkom	Učenici	1 118	2,89	1,173	235,452**	1, 1449	0,14
Obraćanje osobi preko interneta uznemirujućim nadimkom	Učenici	1 118	2,89	1,173	235,452**	1, 1449	0,14								
	Nastavnici	333	3,96	0,921											

Ponašanje nasilja preko interneta		N	M	SD	F	ss	Parc. ²																																																																																																																				
Korištenje uvredljivih izraza i simbola	Učenici	1 116	2,98	1,187	206,439**	1, 1448	0,12																																																																																																																				
	Nastavnici	334	4,00	0,965				Ruganje	Učenici	1 118	3,35	1,246	185,125**	1, 1448	0,11	Nastavnici	332	4,35	0,850	Ismijavanje objave	Učenici	1 115	3,14	1,218	177,389**	1, 1447	0,11	Nastavnici	334	4,09	0,880	Pisanje uvredljivih komentara ispod nečije objave	Učenici	1 105	3,33	1,259	62,122**	1, 1435	0,10	Nastavnici	332	4,27	0,853	Ponižavanje	Učenici	1 104	3,47	1,259	184,494**	1, 1435	0,11	Nastavnici	333	4,46	0,778	Skrivanje identiteta tijekom kontakta	Učenici	1 108	3,04	1,397	71,568**	1, 1438	0,05	Nastavnici	332	3,74	1,017	Korištenje nečijeg identiteta bez dozvole	Učenici	1 118	3,67	1,350	101,739**	1, 1450	0,07	Nastavnici	332	4,47	0,964	Nedopušten ulazak na tuđe profile/račune	Učenici	1 112	3,73	1,358	102,478**	1, 1441	0,07	Nastavnici	331	4,53	0,885	Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/uništavali neke ranije objave	Učenici	1 117	3,94	1,364	70,720**	1, 1448	0,05	Nastavnici	333	4,61	0,870	Namjerno slanje virusa e-mailom	Učenici	1 115	3,53	1,393	95,603**	1, 1444	0,06	Nastavnici	331	4,34	1,059	Dijeljenje video snimki neke osobe bez dopuštenja	Učenici	1 113	3,66	1,348	130,038**	1, 1445	0,08
Ruganje	Učenici	1 118	3,35	1,246	185,125**	1, 1448	0,11																																																																																																																				
	Nastavnici	332	4,35	0,850				Ismijavanje objave	Učenici	1 115	3,14	1,218	177,389**	1, 1447	0,11	Nastavnici	334	4,09	0,880	Pisanje uvredljivih komentara ispod nečije objave	Učenici	1 105	3,33	1,259	62,122**	1, 1435	0,10	Nastavnici	332	4,27	0,853	Ponižavanje	Učenici	1 104	3,47	1,259	184,494**	1, 1435	0,11	Nastavnici	333	4,46	0,778	Skrivanje identiteta tijekom kontakta	Učenici	1 108	3,04	1,397	71,568**	1, 1438	0,05	Nastavnici	332	3,74	1,017	Korištenje nečijeg identiteta bez dozvole	Učenici	1 118	3,67	1,350	101,739**	1, 1450	0,07	Nastavnici	332	4,47	0,964	Nedopušten ulazak na tuđe profile/račune	Učenici	1 112	3,73	1,358	102,478**	1, 1441	0,07	Nastavnici	331	4,53	0,885	Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/uništavali neke ranije objave	Učenici	1 117	3,94	1,364	70,720**	1, 1448	0,05	Nastavnici	333	4,61	0,870	Namjerno slanje virusa e-mailom	Učenici	1 115	3,53	1,393	95,603**	1, 1444	0,06	Nastavnici	331	4,34	1,059	Dijeljenje video snimki neke osobe bez dopuštenja	Učenici	1 113	3,66	1,348	130,038**	1, 1445	0,08	Nastavnici	334	4,54	0,847								
Ismijavanje objave	Učenici	1 115	3,14	1,218	177,389**	1, 1447	0,11																																																																																																																				
	Nastavnici	334	4,09	0,880				Pisanje uvredljivih komentara ispod nečije objave	Učenici	1 105	3,33	1,259	62,122**	1, 1435	0,10	Nastavnici	332	4,27	0,853	Ponižavanje	Učenici	1 104	3,47	1,259	184,494**	1, 1435	0,11	Nastavnici	333	4,46	0,778	Skrivanje identiteta tijekom kontakta	Učenici	1 108	3,04	1,397	71,568**	1, 1438	0,05	Nastavnici	332	3,74	1,017	Korištenje nečijeg identiteta bez dozvole	Učenici	1 118	3,67	1,350	101,739**	1, 1450	0,07	Nastavnici	332	4,47	0,964	Nedopušten ulazak na tuđe profile/račune	Učenici	1 112	3,73	1,358	102,478**	1, 1441	0,07	Nastavnici	331	4,53	0,885	Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/uništavali neke ranije objave	Učenici	1 117	3,94	1,364	70,720**	1, 1448	0,05	Nastavnici	333	4,61	0,870	Namjerno slanje virusa e-mailom	Učenici	1 115	3,53	1,393	95,603**	1, 1444	0,06	Nastavnici	331	4,34	1,059	Dijeljenje video snimki neke osobe bez dopuštenja	Učenici	1 113	3,66	1,348	130,038**	1, 1445	0,08	Nastavnici	334	4,54	0,847																				
Pisanje uvredljivih komentara ispod nečije objave	Učenici	1 105	3,33	1,259	62,122**	1, 1435	0,10																																																																																																																				
	Nastavnici	332	4,27	0,853				Ponižavanje	Učenici	1 104	3,47	1,259	184,494**	1, 1435	0,11	Nastavnici	333	4,46	0,778	Skrivanje identiteta tijekom kontakta	Učenici	1 108	3,04	1,397	71,568**	1, 1438	0,05	Nastavnici	332	3,74	1,017	Korištenje nečijeg identiteta bez dozvole	Učenici	1 118	3,67	1,350	101,739**	1, 1450	0,07	Nastavnici	332	4,47	0,964	Nedopušten ulazak na tuđe profile/račune	Učenici	1 112	3,73	1,358	102,478**	1, 1441	0,07	Nastavnici	331	4,53	0,885	Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/uništavali neke ranije objave	Učenici	1 117	3,94	1,364	70,720**	1, 1448	0,05	Nastavnici	333	4,61	0,870	Namjerno slanje virusa e-mailom	Učenici	1 115	3,53	1,393	95,603**	1, 1444	0,06	Nastavnici	331	4,34	1,059	Dijeljenje video snimki neke osobe bez dopuštenja	Učenici	1 113	3,66	1,348	130,038**	1, 1445	0,08	Nastavnici	334	4,54	0,847																																
Ponižavanje	Učenici	1 104	3,47	1,259	184,494**	1, 1435	0,11																																																																																																																				
	Nastavnici	333	4,46	0,778				Skrivanje identiteta tijekom kontakta	Učenici	1 108	3,04	1,397	71,568**	1, 1438	0,05	Nastavnici	332	3,74	1,017	Korištenje nečijeg identiteta bez dozvole	Učenici	1 118	3,67	1,350	101,739**	1, 1450	0,07	Nastavnici	332	4,47	0,964	Nedopušten ulazak na tuđe profile/račune	Učenici	1 112	3,73	1,358	102,478**	1, 1441	0,07	Nastavnici	331	4,53	0,885	Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/uništavali neke ranije objave	Učenici	1 117	3,94	1,364	70,720**	1, 1448	0,05	Nastavnici	333	4,61	0,870	Namjerno slanje virusa e-mailom	Učenici	1 115	3,53	1,393	95,603**	1, 1444	0,06	Nastavnici	331	4,34	1,059	Dijeljenje video snimki neke osobe bez dopuštenja	Učenici	1 113	3,66	1,348	130,038**	1, 1445	0,08	Nastavnici	334	4,54	0,847																																												
Skrivanje identiteta tijekom kontakta	Učenici	1 108	3,04	1,397	71,568**	1, 1438	0,05																																																																																																																				
	Nastavnici	332	3,74	1,017				Korištenje nečijeg identiteta bez dozvole	Učenici	1 118	3,67	1,350	101,739**	1, 1450	0,07	Nastavnici	332	4,47	0,964	Nedopušten ulazak na tuđe profile/račune	Učenici	1 112	3,73	1,358	102,478**	1, 1441	0,07	Nastavnici	331	4,53	0,885	Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/uništavali neke ranije objave	Učenici	1 117	3,94	1,364	70,720**	1, 1448	0,05	Nastavnici	333	4,61	0,870	Namjerno slanje virusa e-mailom	Učenici	1 115	3,53	1,393	95,603**	1, 1444	0,06	Nastavnici	331	4,34	1,059	Dijeljenje video snimki neke osobe bez dopuštenja	Učenici	1 113	3,66	1,348	130,038**	1, 1445	0,08	Nastavnici	334	4,54	0,847																																																								
Korištenje nečijeg identiteta bez dozvole	Učenici	1 118	3,67	1,350	101,739**	1, 1450	0,07																																																																																																																				
	Nastavnici	332	4,47	0,964				Nedopušten ulazak na tuđe profile/račune	Učenici	1 112	3,73	1,358	102,478**	1, 1441	0,07	Nastavnici	331	4,53	0,885	Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/uništavali neke ranije objave	Učenici	1 117	3,94	1,364	70,720**	1, 1448	0,05	Nastavnici	333	4,61	0,870	Namjerno slanje virusa e-mailom	Učenici	1 115	3,53	1,393	95,603**	1, 1444	0,06	Nastavnici	331	4,34	1,059	Dijeljenje video snimki neke osobe bez dopuštenja	Učenici	1 113	3,66	1,348	130,038**	1, 1445	0,08	Nastavnici	334	4,54	0,847																																																																				
Nedopušten ulazak na tuđe profile/račune	Učenici	1 112	3,73	1,358	102,478**	1, 1441	0,07																																																																																																																				
	Nastavnici	331	4,53	0,885				Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/uništavali neke ranije objave	Učenici	1 117	3,94	1,364	70,720**	1, 1448	0,05	Nastavnici	333	4,61	0,870	Namjerno slanje virusa e-mailom	Učenici	1 115	3,53	1,393	95,603**	1, 1444	0,06	Nastavnici	331	4,34	1,059	Dijeljenje video snimki neke osobe bez dopuštenja	Učenici	1 113	3,66	1,348	130,038**	1, 1445	0,08	Nastavnici	334	4,54	0,847																																																																																
Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/uništavali neke ranije objave	Učenici	1 117	3,94	1,364	70,720**	1, 1448	0,05																																																																																																																				
	Nastavnici	333	4,61	0,870				Namjerno slanje virusa e-mailom	Učenici	1 115	3,53	1,393	95,603**	1, 1444	0,06	Nastavnici	331	4,34	1,059	Dijeljenje video snimki neke osobe bez dopuštenja	Učenici	1 113	3,66	1,348	130,038**	1, 1445	0,08	Nastavnici	334	4,54	0,847																																																																																												
Namjerno slanje virusa e-mailom	Učenici	1 115	3,53	1,393	95,603**	1, 1444	0,06																																																																																																																				
	Nastavnici	331	4,34	1,059				Dijeljenje video snimki neke osobe bez dopuštenja	Učenici	1 113	3,66	1,348	130,038**	1, 1445	0,08	Nastavnici	334	4,54	0,847																																																																																																								
Dijeljenje video snimki neke osobe bez dopuštenja	Učenici	1 113	3,66	1,348	130,038**	1, 1445	0,08																																																																																																																				
	Nastavnici	334	4,54	0,847																																																																																																																							

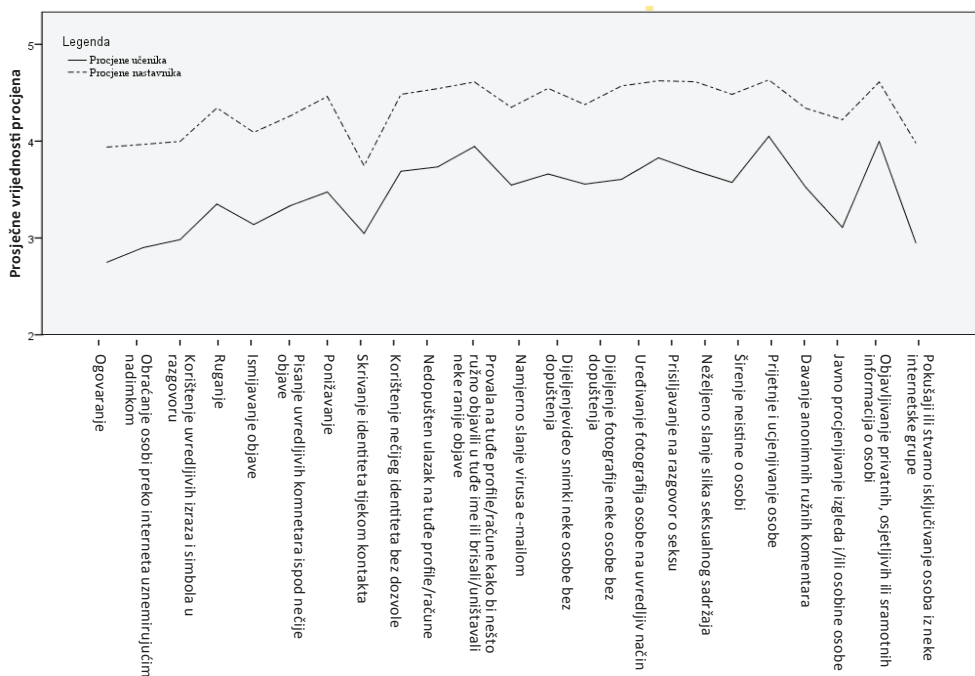
Ponašanje nasilja preko interneta		N	M	SD	F	ss	Parc. η^2																																																																																																								
Dijeljene fotografije neke osobe bez dopuštenja	Učenici	1 116	3,55	1,333	11,079**	1, 1447	0,07																																																																																																								
	Nastavnici	333	4,36	0,873				Uređivanje fotografija neke osobe na uvredljiv način.	Učenici	1 118	3,60	1,332	155,636**	1, 1450	0,10	Nastavnici	334	4,56	0,835	Prisiljavanje na razgovor o seksu	Učenici	1 122	3,84	1,447	82,336**	1, 1454	0,05	Nastavnici	334	4,60	0,943	Neželjeno slanje slika seksualnog sadržaja	Učenici	1 120	3,67	1,476	120,952**	1, 1451	0,08	Nastavnici	333	4,61	0,907	Širenje neistine o osobi	Učenici	1 118	3,55	1,240	165,355**	1, 1449	0,10	Nastavnici	333	4,47	0,812	Prijetnje i ucjenjivanje osobe	Učenici	1 115	4,03	1,250	66,832**	1, 1447	0,04	Nastavnici	334	4,63	0,894	Davanje anonimnih ružnih komentara	Učenici	1 110	3,51	1,255	126,060**	1, 1441	0,08	Nastavnici	333	4,34	0,889	Javno procjenjivanje izgleda i/ili osobine osobe	Učenici	1 114	3,08	1,306	214,437**	1, 1445	0,13	Nastavnici	333	4,20	0,931	Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi	Učenici	1 123	3,98	1,299	68,351**	1, 1455	0,04	Nastavnici	334	4,60	0,870	Pokušaji ili stvarno isključivanje osoba iz neke internetske grupe	Učenici	1 122	2,92	1,297	177,863**	1, 1454	0,11
Uređivanje fotografija neke osobe na uvredljiv način.	Učenici	1 118	3,60	1,332	155,636**	1, 1450	0,10																																																																																																								
	Nastavnici	334	4,56	0,835				Prisiljavanje na razgovor o seksu	Učenici	1 122	3,84	1,447	82,336**	1, 1454	0,05	Nastavnici	334	4,60	0,943	Neželjeno slanje slika seksualnog sadržaja	Učenici	1 120	3,67	1,476	120,952**	1, 1451	0,08	Nastavnici	333	4,61	0,907	Širenje neistine o osobi	Učenici	1 118	3,55	1,240	165,355**	1, 1449	0,10	Nastavnici	333	4,47	0,812	Prijetnje i ucjenjivanje osobe	Učenici	1 115	4,03	1,250	66,832**	1, 1447	0,04	Nastavnici	334	4,63	0,894	Davanje anonimnih ružnih komentara	Učenici	1 110	3,51	1,255	126,060**	1, 1441	0,08	Nastavnici	333	4,34	0,889	Javno procjenjivanje izgleda i/ili osobine osobe	Učenici	1 114	3,08	1,306	214,437**	1, 1445	0,13	Nastavnici	333	4,20	0,931	Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi	Učenici	1 123	3,98	1,299	68,351**	1, 1455	0,04	Nastavnici	334	4,60	0,870	Pokušaji ili stvarno isključivanje osoba iz neke internetske grupe	Učenici	1 122	2,92	1,297	177,863**	1, 1454	0,11	Nastavnici	334	3,96	1,077								
Prisiljavanje na razgovor o seksu	Učenici	1 122	3,84	1,447	82,336**	1, 1454	0,05																																																																																																								
	Nastavnici	334	4,60	0,943				Neželjeno slanje slika seksualnog sadržaja	Učenici	1 120	3,67	1,476	120,952**	1, 1451	0,08	Nastavnici	333	4,61	0,907	Širenje neistine o osobi	Učenici	1 118	3,55	1,240	165,355**	1, 1449	0,10	Nastavnici	333	4,47	0,812	Prijetnje i ucjenjivanje osobe	Učenici	1 115	4,03	1,250	66,832**	1, 1447	0,04	Nastavnici	334	4,63	0,894	Davanje anonimnih ružnih komentara	Učenici	1 110	3,51	1,255	126,060**	1, 1441	0,08	Nastavnici	333	4,34	0,889	Javno procjenjivanje izgleda i/ili osobine osobe	Učenici	1 114	3,08	1,306	214,437**	1, 1445	0,13	Nastavnici	333	4,20	0,931	Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi	Učenici	1 123	3,98	1,299	68,351**	1, 1455	0,04	Nastavnici	334	4,60	0,870	Pokušaji ili stvarno isključivanje osoba iz neke internetske grupe	Učenici	1 122	2,92	1,297	177,863**	1, 1454	0,11	Nastavnici	334	3,96	1,077																				
Neželjeno slanje slika seksualnog sadržaja	Učenici	1 120	3,67	1,476	120,952**	1, 1451	0,08																																																																																																								
	Nastavnici	333	4,61	0,907				Širenje neistine o osobi	Učenici	1 118	3,55	1,240	165,355**	1, 1449	0,10	Nastavnici	333	4,47	0,812	Prijetnje i ucjenjivanje osobe	Učenici	1 115	4,03	1,250	66,832**	1, 1447	0,04	Nastavnici	334	4,63	0,894	Davanje anonimnih ružnih komentara	Učenici	1 110	3,51	1,255	126,060**	1, 1441	0,08	Nastavnici	333	4,34	0,889	Javno procjenjivanje izgleda i/ili osobine osobe	Učenici	1 114	3,08	1,306	214,437**	1, 1445	0,13	Nastavnici	333	4,20	0,931	Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi	Učenici	1 123	3,98	1,299	68,351**	1, 1455	0,04	Nastavnici	334	4,60	0,870	Pokušaji ili stvarno isključivanje osoba iz neke internetske grupe	Učenici	1 122	2,92	1,297	177,863**	1, 1454	0,11	Nastavnici	334	3,96	1,077																																
Širenje neistine o osobi	Učenici	1 118	3,55	1,240	165,355**	1, 1449	0,10																																																																																																								
	Nastavnici	333	4,47	0,812				Prijetnje i ucjenjivanje osobe	Učenici	1 115	4,03	1,250	66,832**	1, 1447	0,04	Nastavnici	334	4,63	0,894	Davanje anonimnih ružnih komentara	Učenici	1 110	3,51	1,255	126,060**	1, 1441	0,08	Nastavnici	333	4,34	0,889	Javno procjenjivanje izgleda i/ili osobine osobe	Učenici	1 114	3,08	1,306	214,437**	1, 1445	0,13	Nastavnici	333	4,20	0,931	Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi	Učenici	1 123	3,98	1,299	68,351**	1, 1455	0,04	Nastavnici	334	4,60	0,870	Pokušaji ili stvarno isključivanje osoba iz neke internetske grupe	Učenici	1 122	2,92	1,297	177,863**	1, 1454	0,11	Nastavnici	334	3,96	1,077																																												
Prijetnje i ucjenjivanje osobe	Učenici	1 115	4,03	1,250	66,832**	1, 1447	0,04																																																																																																								
	Nastavnici	334	4,63	0,894				Davanje anonimnih ružnih komentara	Učenici	1 110	3,51	1,255	126,060**	1, 1441	0,08	Nastavnici	333	4,34	0,889	Javno procjenjivanje izgleda i/ili osobine osobe	Učenici	1 114	3,08	1,306	214,437**	1, 1445	0,13	Nastavnici	333	4,20	0,931	Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi	Učenici	1 123	3,98	1,299	68,351**	1, 1455	0,04	Nastavnici	334	4,60	0,870	Pokušaji ili stvarno isključivanje osoba iz neke internetske grupe	Učenici	1 122	2,92	1,297	177,863**	1, 1454	0,11	Nastavnici	334	3,96	1,077																																																								
Davanje anonimnih ružnih komentara	Učenici	1 110	3,51	1,255	126,060**	1, 1441	0,08																																																																																																								
	Nastavnici	333	4,34	0,889				Javno procjenjivanje izgleda i/ili osobine osobe	Učenici	1 114	3,08	1,306	214,437**	1, 1445	0,13	Nastavnici	333	4,20	0,931	Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi	Učenici	1 123	3,98	1,299	68,351**	1, 1455	0,04	Nastavnici	334	4,60	0,870	Pokušaji ili stvarno isključivanje osoba iz neke internetske grupe	Učenici	1 122	2,92	1,297	177,863**	1, 1454	0,11	Nastavnici	334	3,96	1,077																																																																				
Javno procjenjivanje izgleda i/ili osobine osobe	Učenici	1 114	3,08	1,306	214,437**	1, 1445	0,13																																																																																																								
	Nastavnici	333	4,20	0,931				Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi	Učenici	1 123	3,98	1,299	68,351**	1, 1455	0,04	Nastavnici	334	4,60	0,870	Pokušaji ili stvarno isključivanje osoba iz neke internetske grupe	Učenici	1 122	2,92	1,297	177,863**	1, 1454	0,11	Nastavnici	334	3,96	1,077																																																																																
Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi	Učenici	1 123	3,98	1,299	68,351**	1, 1455	0,04																																																																																																								
	Nastavnici	334	4,60	0,870				Pokušaji ili stvarno isključivanje osoba iz neke internetske grupe	Učenici	1 122	2,92	1,297	177,863**	1, 1454	0,11	Nastavnici	334	3,96	1,077																																																																																												
Pokušaji ili stvarno isključivanje osoba iz neke internetske grupe	Učenici	1 122	2,92	1,297	177,863**	1, 1454	0,11																																																																																																								
	Nastavnici	334	3,96	1,077																																																																																																											

Napomena: ** $p < 0,01$, N = broj sudionika, $\text{Parc.}\eta^2$ = parcijalna kvadrirana eta (veličina učinka).

Ukoliko se prate veličine aritmetičkih sredina nastavnika, vidljivo je da nekoliko ponašanja dobiva procjenu oko 4,60, a najtežim su procijenjene prijetnje i ucjenjivanje osobe preko interneta (prosječna procjena je 4,61). Najmanje teškim nastavnici pro-

cjenjuju skrivanje identiteta tijekom razgovora (odbijanje da se predstavi) koje dobiva indeks težine 3,74. Učenici, pak, ogovaranje smatraju najlakšim nasilnim ponašanjem preko interneta te je prosječna vrijednost učeničkih procjena 2,74. Nastavnici su za to ponašanje dali prosječnu procjenu 3,95 te ga doživljavaju puno težim nego učenici. Učenici su dali najveću procjenu ponašanju “Prijetnje i ucjenjivanje” koje ima prosječnu ocjenu 4,03, ali vrlo visoko, odmah iz prijetnji nalaze se čestice “Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi na internetu.” s prosječnom procjenom 3,98 (nastavnicima je to također jedno od najtežih ponašanja uz prosječnu procjenu 4,60) te “Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/uništavali neke ranije objave” koje ima prosječnu procjenu 3,94.

Ono što se također može uočiti jest da je ukupni raspon nastavničkih procjena manji (3,74 do 4,61, odnosno sva navedena ponašanja doživljavaju kao dosta ili izuzetno nasilna) nego ukupni raspon učeničkih procjena (2,74 do 3,95). Učeničke procjene ukazuju kako učenici percipiraju praćena ponašanja kao prosječno do dosta nasilna (Slika 1.).

Slika 1. Krivulje prosječnih vrijednosti procjena težine pojedinih oblika nasilja preko interneta za nastavnike ($n=334$) i učenike ($n=1133$)

Jednosmjernom analizom varijance provjerene su i spolne razlike u nastavničkim procjenama ozbiljnosti pojedinih ponašanja na internetu. Analizom je utvrđeno kako na skoro svim česticama (osim za ponašanja provale na tuđe profile/račune, namjerno slanje virusa, dijeljenje fotografije bez dopuštenja te prisiljavanje na razgovor o seksu) nastavnice daju veće procjene od nastavnika. Najveća razlika u prosječnim procjenama između nastavnika i nastavnica je za ogovaranje na internetu, gdje nastavnice prosječno procjenjuju ovo ponašanje s prosječnih $M = 4,04$ ($SD = 0,874$), a nastavnici s $M = 3,54$ ($SD = 0,947$).

Razlike u procjenama težine pojedinih oblika nasilja preko interneta u ovisnosti o (ne)uključenosti u nasilje

Kako bi se provjerilo razlikuju li se percepcije težine nasilnih ponašanja kod sudionika različite uključenosti u nasilje, sudionici su na osnovi odgovora na skalamu činjenja i doživljavanja nasilja podijeljeni u 4 kategorije. U uzorku je 63,2% neuključenih u nasilje preko interneta. Osoba koje su doživjele nasilje preko interneta i počinitelja koji su ujedno i doživjeli nasilje preko interneta ima približno jednako, odnosno 14,3% osoba koje su doživjele nasilje preko interneta i 14,6% sudionika koji su i doživjeli i počinili nasilje preko interneta. Najmanji broj sudionika (7,9%) počinitelji su nasilja preko interneta.

Razlike između 4 grupe sudionika koji su na različite načine (ne)uključeni u nasilje preko interneta, ispitane se *Scheffeovim* post-hoc testom. Jedna čestica (*Dijeljenje video snimke bez dopuštenja vlasnika*) na post-hoc testu pokazala se kao neznačajna ($p = 0,07$) stoga nije uzeta u daljnju analizu. Pažljivim uvidom u podatke, ustanovljeno je kako se na osam čestica razlikuju neuključeni i počinitelji (Tablica 2.), dok je na tri čestice razlika postojala između neuključenih i počinitelja/osoba koje su doživjele nasilje preko interneta. Osobe koje su doživjele nasilje preko interneta nisu se značajno razlikovale u procjenama od ostalih sudionika (stoga njihovi podaci nisu ni uključeni u Tablicu 2. koja prikazuje samo ponašanja na kojima su utvrđene značajne razlike utvrđene u post-hoc testiranju).

Tablica 2. Deskriptivni podaci za čestice u kojima je post-hoc testom ustanovljena razlika u procjeni ozbiljnosti česticom opisane radnje.

Opisi nasilnog ponašanja preko interneta	Neuključeni (n=621)		Počinitelji (n=77)		Počinitelji koji su i doživjeli nasilje preko interneta (n=136)	
	M	(SD)	M	(SD)	M	(SD)
^a Skrivanje identiteta tijekom kontakta	3,12	0,055	2,56	0,160		
^a Korištenje nečijeg identiteta bez dozvole	3,78	0,054	3,20	0,155		
^a Nedopušteni ulazak na tuđe profile/račune	3,84	0,054	3,24	0,156		
^a Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/uništavali neke ranije objave	4,06	0,054	3,45	0,156		
^b Namjerno slanje virusa e-mailom	3,96	0,055	2,92	0,159	3,39	0,122
^a Nedopušteno dijeljene fotografije neke osobe	3,62	0,053	3,05	0,154		
^a Uređivanje fotografija osobe na uvredljiv način	3,68	0,053	3,06	0,152		
^c Prisiljavanje na razgovor o seksu	3,96	0,056			3,49	0,124
^b Neželjeno slanje slika seksualnog sadržaja	3,86	0,057	3,28	0,165	3,29	0,126
^c Prijetnje i ucjenjivanje osobe	4,14	0,049			3,91	0,109
^c Javno procjenjivanje izgleda i/ili osobine osobe	3,23	0,052			2,75	0,115
^c Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi	4,07	0,051			3,80	0,112

Napomena: ^a = razlika u procjenama između u nasilje neuključenih i počinitelja, ^b = razlika u procjenama neuključenih i počinitelja i počinitelja/osoba koje su doživjele nasilje preko interneta (počinitelji i počinitelji/osobe koje su doživjele nasilje preko interneta se međusobno ne razlikuju), ^c = razlika između neuključenih i počinitelja/osoba koje su doživjele nasilje preko interneta.

Procjene težine pojedinih oblika nasilja preko interneta u ovisnosti o (ne)uključenosti i spolu

Multivarijatna analiza varijance (MANOVA) za varijable procjene ozbiljnosti nasilnih ponašanja na internetu pokazala je značajan glavni multivarijatni efekt spola i uključenosti u nasilje kao i značajan glavni interakcijski efekt (Tablica 3.).

Tablica 3. Rezultati multivarijatne analize varijance za varijable percipirane ozbiljnosti različitih oblika nasilja preko interneta sa spolom i uključenosti u nasilje preko interneta

	Λ	F	p	Parc. η^2
Spol	0,920	3,579	0,000	0,080
Uključenost	0,875	1,863	0,043	0,043
Spol X uključenost	0,891	1,606	0,001	0,038

Napomena: Λ = Wilksova lambda; F = F-omjer; p = razina značajnosti; Parc. η^2 = parcijalna kvadrirana eta (veličina učinka).

Rezultati odražavaju razmjerno nisku povezanost između uključenosti u nasilje preko interneta i procjena ozbiljnosti nasilnih ponašanja na internetu ($\eta^2=0,04$). Interakcija spola i uključenosti, iako značajna, također je relativno niska ($\eta^2=0,04$). Nešto je veća povezanost spola i procjena ozbiljnosti ($\eta^2=0,08$), stoga se može zaključiti kako se najveći postotak (8%) varijance rezultata u linearnoj kombinaciji zavisnih varijabli može pripisati spolnim razlikama u procjenama ozbiljnosti nasilnih ponašanja preko interneta, dok 4,3% ove varijance se može objasniti pomoću pripadnosti skupinama različite uključenosti u nasilje, a 3,8% varijance objašnjavaju interakcije spola i skupine različite uključenosti u nasilje preko interneta. Kako bi se provjerilo detaljnije, podaci za pojedina ponašanja prikazani su u Tablici 4.

Tablica 4. Razlike u procjenama ozbiljnosti pojedinih oblika nasilja na internetu s obzirom na spol i uključenost u nasilje preko interneta.

	F	p	Parc. η^2
Ogovaranje			
Spol	6,311	0,012	0,006
Uključenost	0,656	0,579	0,002
Spol X uključenost	0,962	0,410	0,003

Obraćanje osobi preko interneta uznemirujućim nadimkom

Spol	6,452	0,011	0,007
Uključenost	0,318	0,812	0,001
Spol X uključenost	0,686	0,561	0,002

Korištenje uvredljivih izraza i simbola u razgovoru

Spol	3,320	0,069	0,003
Uključenost	1,532	0,205	0,005
Spol X uključenost	0,526	0,664	0,002

Ruganje

Spol	11,835	0,001	0,012
Uključenost	2,158	0,091	0,007
Spol X uključenost	1,215	0,303	0,004

Ismijavanje objave

Spol	10,349	0,001	0,011
Uključenost	1,126	0,337	0,003
Spol X uključenost	0,529	0,662	0,002

Pisanje uvredljivih komentara ispod nečije objave

Spol	13,418	0,000	0,014
Uključenost	0,665	0,574	0,002
Spol X uključenost	1,309	0,270	0,004

Ponižavanje

Spol	19,004	0,000	0,019
Uključenost	2,121	0,096	0,007
Spol X uključenost	1,574	0,194	0,005

Skrivanje identiteta tijekom kontakta

Spol	12,565	0,000	0,013
Uključenost	4,708	0,003	0,014
Spol X uključenost	1,863	0,134	0,006

Korištenje nečijeg identiteta bez dozvole

Spol	30,880	0,000	0,031
Uključenost	4,699	0,003	0,014
Spol X uključenost	1,613	0,185	0,005

Nedopušten ulazak na tuđe profile/račune

Spol	21,932	0,000	0,022
------	--------	-------	-------

Uključenost	5,733	0,001	0,017
Spol X uključenost	2,800	0,039	0,009
Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/ uništavali neke ranije objave			
Spol	20,084	0,000	0,020
Uključenost	5,814	0,001	0,018
Spol X uključenost	1,302	0,272	0,004
Namjerno slanje virusa e-mailom			
Spol	9,674	0,002	0,010
Uključenost	8,443	0,000	0,026
Spol X uključenost	2,144	0,093	0,007
Dijeljenje video snimki neke osobe bez dopuštenja			
Spol	11,443	0,001	0,012
Uključenost	3,079	0,027	0,009
Spol X uključenost	0,805	0,491	0,002
Dijeljene fotografije neke osobe bez dopuštenja			
Spol	9,154	0,003	0,009
Uključenost	4,245	0,005	0,013
Spol X uključenost	0,101	0,959	0,000
Uređivanje fotografija osobe na uvredljiv način			
Spol	19,529	0,000	0,020
Uključenost	5,218	0,001	0,016
Spol X uključenost	0,281	0,839	0,001
Prisiljavanje na razgovor o seksu			
Spol	44,563	0,000	0,044
Uključenost	5,536	0,001	0,017
Spol X uključenost	0,475	0,700	0,001
Neželjeno slanje slika seksualnog sadržaja			
Spol	37,434	0,000	0,037
Uključenost	8,588	0,000	0,026
Spol X uključenost	1,256	0,288	0,004
Širenje neistine o osobi			
Spol	16,543	0,000	0,017
Uključenost	2,333	0,073	0,007
Spol X uključenost	0,632	0,594	0,002

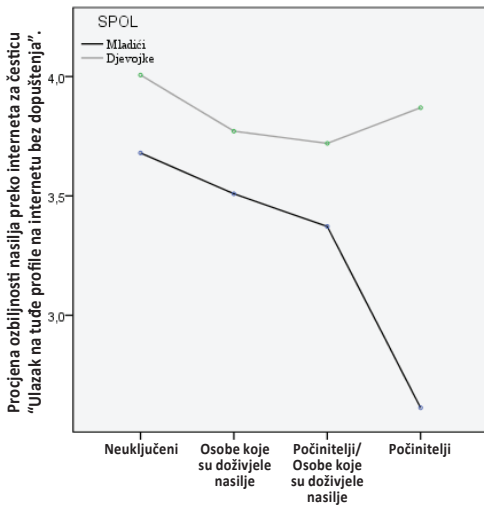
Prijetnje i ucjenjivanje osobe			
Spol	25,184	0,000	0,025
Uključenost	3,200	0,023	0,010
Spol X uključenost	1,055	0,368	0,003
Davanje anonimnih ružnih komentara			
Spol	21,663	0,000	0,022
Uključenost	2,264	0,080	0,007
Spol X uključenost	2,905	0,034	0,009
Javno procjenjivanje izgleda i/ili osobine osobe			
Spol	10,606	0,001	0,011
Uključenost	5,723	0,001	0,017
Spol X uključenost	0,307	0,820	0,001
Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi			
Spol	32,834	0,000	0,033
Uključenost	2,051	0,105	0,006
Spol X uključenost	1,125	0,338	0,003
Pokušaji ili stvarno isključivanje osoba iz neke internetske grupe			
Spol	0,402	0,526	0,000
Uključenost	2,402	0,066	0,007
Spol X uključenost	0,808	0,490	0,003

Značajan multivarijantni efekt spola u MANOVA-i utvrđen je na skoro svim praćenim ponašanjima (21 od 23 čestice). Na svim tim česticama djevojke su navedena ponašanja procijenile kao ozbiljnija, odnosno teža u odnosu na mladiće. Kao što se može vidjeti prema parcijalnim eta koeficijentima, najveća povezanost spola i procjena ozbiljnosti/težine čestice je za česticu "Prisiljavanje na razgovor o seksu na internetu" pri čemu su djevojke ovo ponašanje procijenile prosječno kao "dosta" nasilno ($M = 4,08$, $SD = 0,083$), dok su mladići to isto ponašanje procijenili kao "prosječno" nasilna ($M = 3,27$, $SD = 0,089$). Veća razlika u procjenama vidljiva je i na čestici "Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi na internetu" gdje su djevojke u prosjeku ovu radnju procijenile kao dosta nasilnu ($M = 4,23$, $SD = 0,075$), a procjene mladića su se najčešće kretale između "prosječno" i "dosta" nasilno ($M = 3,60$, $SD = 0,080$).

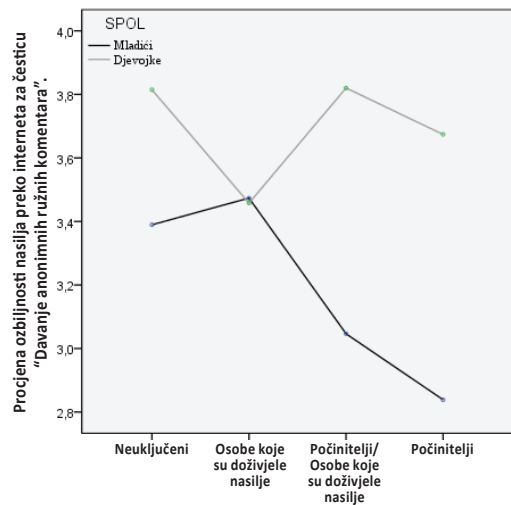
Sukladno prikazanim eta povezanostima u Tablici 4., nešto je manje izražen efekt uključenosti sudionika na procjene ozbiljnosti pojedinih ponašanja opisanih

u upitniku. Kao što se iz navedene tablice može vidjeti, na ukupno 12 od 23 čestice značajan je efekt uključenosti u nasilje preko interneta.

Neuključeni pripisuju najveću težinu praćenim ponašanjima te su se na 12 ponašanja razlikovali od drugih grupa. Slanije seksualnih sadržaja i virusa neuključeni procjenjuju težim nego što ga procjenjuju i počinitelji i počinitelji koji su i doživjeli nasilje preko interneta. Ova dva ponašanja počinitelji i počinitelji/osobe koje su doživjele nasilje preko interneta procjenjuju podjednako teškim. Prisiljavanje na razgovor o seksu, prijete i ucjenjivanje osobe preko interneta kao i objavljivanje privatnih informacija o nekome neuključeni su procijenili kao ozbiljnije oblike nasilja nego počinitelji/osobe koje su doživjele nasilje preko interneta. Na dvije čestice utvrđeni su značajni interakcijski efekti koji su prikazani na Slikama 2. (nedozvoljeni ulazak na tuđe profile) i 3. (davanje anonimnih ružnih komentara).

Slika 2. Interakcijski efekt spola i uključenosti u nasilje preko interneta na procjenu ozbiljnosti ponašanja ulaska na tuđe profile na internetu bez dopuštenja

Slika 3. Interakcijski efekt spola i uključenosti u nasilje preko interneta na procjenu ozbiljnosti ponašanja davanja anonimnih ružnih komentara

Kao što se može vidjeti na Slici 2., na pitanje, odnosno procjenu ozbiljnosti situacije "Ulazak na tuđe profile/račune na internetu bez dopuštenja" mladići i djevojke odgovarali su različito u ovisnosti o uključenosti u nasilje preko interneta. Posebno se ističe skupina muških počinitelja nasilja preko interneta koja podcjenjuje težinu ovog nasilja u odnosu na preostalih sedam skupina. Muški počinitelji nasilja preko

interneta ovo ponašanje procjenjuju prosječno prema malo nasilnim, dok ostalih sedam skupina smatra ovo ponašanje dosta nasilnim.

Druga interakcija spola i uključenosti u nasilje utvrđena je za procjene ponašanja "Davanje anonimnih ružnih komentara". Na Slici 3. treba uočiti da i mladići i djevojke koji su doživjeli nasilje preko interneta daju potpuno jednake procjene ovog ponašanja i procjenjuju ga prosječno prema dosta nasilnom, slično kao i muški neuključeni sudionici. Sudionice koje su neuključene, počiniteljice ili počiniteljice/sudionice koje su doživjele nasilje preko interneta ovo ponašanje procjenjuju dosta teškim. Muški počinitelji/osobe koje su doživjele nasilje preko interneta smatraju da se radi o prosječno teškom ponašanju, a muški počinitelji daju još manju prosječnu procjenu i vide ovo ponašanje kao prosječno prema malo nasilnim.

RASPRAVA

Cilj ovog rada bio je usporediti procjene težine nasilnih ponašanja iz perspektive nastavnika i iz perspektive učenika kao i razlike u procjeni težine pojedinih nasilnih ponašanja preko interneta iz perspektive četiri grupe učenika različite uključenosti u ovo nasilje (neuključeni, osobe koje su doživjele nasilje preko interneta, počinitelji koji su ujedno i doživjeli nasilje preko interneta i počinitelji). Nadalje, pratile su se i spolne razlike u tim procjenama. Željelo se vidjeti i koliko su procjene različitih ponašanja diskriminativne, odnosno, razlikuju li procjenjivači težinu tih ponašanja.

Nastavničke i učeničke procjene nasilja preko interneta

Nastavnici sva praćena ponašanja nasilja preko interneta procjenjuju težim u odnosu na učenike. Prema ranijim istraživanjima (npr. Rigby i Johnson, 2016.), nastavnici nasilje preko interneta smatraju najčešćim oblikom nasilja, a jedan od razloga ovakvog stava, prema Campbellu, Whitefordu i Hooijeru (2019.), je upravo u sve većoj medijskoj zastupljenosti kao i u naglašavanju medijskih prikaza prema kojima ono može imati ozbiljne posljedice poput mladenačkih samoubojstava (Schwartz, 2010., prema Campbellu, Whitefordu i Hooijeru 2019.). Naime, relativno često se ističu ekstremni slučajevi nasilja preko interneta i njegovih posljedica koje uključuju i samoubojstva žrtava. To nije ograničeno samo na medijske prikaze, već i na radove znanstvenika i stručnjaka koji proučavaju ove pojave.

Moguće je da upravo iz tih razloga nastavnici većinu navedenih ponašanja procjenjuju kao dosta ili izrazito nasilna, budući da su upozoravani da nasilje preko interneta može imati ovako kobne posljedice. Raspon nastavničkih prosječnih pro-

cjena težine pojedinih ponašanja kretao se od 3,74 do 4,61, odnosno sva navedena ponašanja doživljavaju kao dosta ili izuzetno nasilna. Za razliku od njih, učenici ipak imaju veći raspon procjena (2,74 do 3,95), odnosno može se zaključiti kako su oni nešto osjetljiviji od nastavnika na različite težine različitih oblika nasilja preko interneta.

Nastavnici znaju da su navedena ponašanja loša ili štetna, ali su nediskriminativni prema njihovim različitim oblicima što je moguće da proizlazi iz nedovoljnog znanja koje imaju o tom obliku nasilja. Ovakvi podaci u skladu su s brojnim istraživanjima provedenim s nastavnicima (npr. Huang i Chou, 2013.), u kojima oni sami navode da su im potrebne dodatne edukacije kako bi se uspješnije nosili s ovim oblikom nasilja. U prilog pretpostavke da ovakvi podaci proizlaze iz nedovoljnog znanja nastavnika o ovoj tematici je i njihova prosječna procjena kako je, od svih navedenih, najmanje ozbiljno, odnosno teško nasilje "Skrivanje identiteta tijekom kontakta s nekom osobom". Naime, anonimnost se u ranijim istraživanjima pokazala kao značajan izvor stresa kod osoba koje su doživjele nasilje preko interneta, s obzirom da kod njih povećava osjećaj neizvjesnosti, nesigurnosti i ranjivosti (Kowalski i Limber, 2007.; Peterson i Densley, 2017.), odnosno osjećaja nepovjerenja prema osobama iz svoje okoline.

Kada se analizira osjetljivost i razlike u procjenama nastavnika i učenika u procjenama težine različitih nasilnih ponašanja na internetu, vidljivo je da nastavnici za osam od 23 ponašanja prosječno procjenjuju da se radi o izuzetno teškim nasilnim ponašanjima. Ovu najveću procjenu težine nastavnici su pridodali ponašanjima koja uključuju: a) prijetnje i ucjene preko interneta; b) objavljivanje sramotnih informacija preko interneta; c) provalu u tuđe račune i uništavanje materijala na tom računu; d) prisiljavanje na razgovor o seksu te e) ulazak na tuđe profile bez dozvole. Posebno su zanimljiva tri ponašanja koja nastavnici procjenjuju teškima – uređivanje slika na uvredljiv način, nedopušteno dijeljenje video materijala i, osobito, slanje slika i materijala seksualnog sadržaja – učenici ova ponašanja smatraju dosta prema umjereno teškima. Na temelju tih razlika čini se opravdano očekivati da će, ukoliko se dogodi neko od navedenih ponašanja, nastavnici i učenici teško ostvariti ujednačeni doživljaj situacije, a što je važno za poduzimanje aktivnosti da bi se posljedice tih ponašanja smanjile. Odnosno, može se dogoditi da nastavnici pokrenu akcije koje su primjerene za izuzetno teška ponašanja, što je sukladno njihovom doživljaju, a da učenici ne razumiju razloge zašto se tako ozbiljne posljedice događaju jer iz učeničke perspektive je težina tih ponašanja puno manja. Stoga, kako se ne bi događale takve situacije, bilo bi korisno prije intervencijskih postupaka ispitati na koji način i koliko "ozbiljno" učenici i nastavnici doživljavaju počinjena nasilja preko interneta. Nastavnici devet ponašanja smatraju dosta prema izuzetno teškima (prosječne procjene od 4,20 do 4,47), a učenici u ovoj kategoriji nemaju niti jedno ponašanje. U kategoriji s procjenama od 3,80 do 4,19, odnosno u kategoriji dosta teških ponašanja je, prema nastavničkoj procjeni,

pet ponašanja, a prema učeničkoj samo tri. Dva od tri ponašanja koja su učenici procijenili kao teža od ostalih ("Provala na tuđe profile/račune kako bi nešto ružno objavili u tuđe ime ili brisali/uništavali neke ranije objave" i "Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi") navode se i u ranijim istraživanjima kao najštetnija ponašanja. Chen i Cheng (2016.) u svojem istraživanju pronalaze kako je čestica "Predstavljajući se kao ja na internetu s ciljem činjenja štete drugima" procijenjena od strane učenika kao najteža od svih prezentiranih. Staude-Müller, Hansen i Voss (2014.) također navode kako korištenje nečijeg identiteta s ciljem nanošenja štete drugima može klasificirati kao teži oblik nasilja preko interneta. Veća procjena "težine" čestice kojom se opisuje javno objavljivanje privatnih, osjetljivih i sramotnih informacija može se povezati s činjenicom kako se u ranijim istraživanjima ozbiljnost ili težina pojedinog oblika nasilja procjenjivala u odnosu na to koliko je ponašanje javno, odnosno koliko je dostupno široj publici (Nocentini i sur., 2010.; Sticca i Parren, 2013.). U kategoriju umjereno do dosta teških ponašanja (3,20 do 3,79) učenici su smjestili devet, a nastavnici samo jedno ponašanje. Učeničke procjene za šest ponašanja u okviru su ponašanja prosječne težine (2,74 do 3,19), dok nastavnici niti jedno ponašanje ne procjenjuju da je prosječne težine. Prema učenicima, prosječno teška ponašanja su: a) ogovaranje, b) korištenje uzrujavajućih nadimaka, c) uvredljivi izrazi i simboli, d) ismijavanje objave, e) javno procjenjivanje na temelju fizičkog izgleda ili osobina te f) skrivanje identiteta. Zanimljivo je da, iako prvih pet navedenih ponašanja nastavnici procjenjuju dosta teškima, težinu skrivanja identiteta smatraju dosta prema umjereno teškim ponašanjem. To je, kako je ranije spomenuto, ponašanje koje nastavnici smatraju najmanje teškim.

U skladu s prijašnjim istraživanjima (npr. Campbell, Whiteford i Hooijer, 2019.; Eden, Heiman i Olenik-Shemesh, 2013.) je i nalaz kako nastavnice većinu ispitanih ponašanja smatraju kao teža/ozbiljnija od njihovih muških kolega. S time da valja naglasiti kako su u istraživanju Campbella, Whiteforda i Hooijera (2019.) žene precjenjivale težinu nasilnih ponašanja preko interneta, odnosno da su muškarci točnije procijenili koja ponašanja jesu nasilna, a koja ne. Ovakvi nalazi moguća su posljedica pretjerane brige, ali i manjeg znanja nastavnica u odnosu na nastavnike.

Razlike u procjenama učenika i nastavnika imaju umjerenu do veliku veličinu učinka što govori da se percepcije učenika i nastavnika znatno razlikuju. Razlike te dvije procjene su uglavnom oko jedne skalne veličine na ponuđenoj skali odgovora od pet stupnjeva. Preciznije, ono što učenici smatraju prosječno nasilnim, nastavnici smatraju dosta nasilnim, a ono što učenici smatraju dosta, nastavnici procjenjuju izuzetno nasilnim, što se dobro može vidjeti i na Slici 1. Postojanje ovakve razlike u percepciji predstavlja izazov za provođenje preventivnih aktivnosti. Naime, iako se, na temelju prosječnih vrijednosti, može zaključiti da su i nastavnici i učenici svjesni

ozbiljnosti ovog problema, različiti doživljaji težine određenog ponašanja mogu rezultirati u tome da npr. učenici ne razumiju zašto nastavnici smatraju da je potrebno ozbiljno reagirati u pojedinim slučajevima nasilja, odnosno mogu ignorirati nastavničke preventivne aktivnosti ukoliko smatraju da su usmjerene na ponašanja koja, iz učeničkog gledišta, nisu osobito teška.

Nalazi istraživanja da nastavnici procjenjuju nasilna ponašanja kao teža u odnosu na učenike potiču na razmišljanje o razlozima izostanka nastavničke intervencije u situacijama kada se ovakvi oblici nasilja pojave u školskom okruženju. S jedne strane, moguće je kako nastavnici često niti ne znaju za nasilje kada se ono pojavi s obzirom da se učenici rijetko njima obraćaju za pomoć (Li, 2007.b) pa stoga i ne mogu na njih pravovremeno reagirati. Beran i Li (2005.) navode kako je svega manji broj nastavnika uopće svjestan da su neki njihovi učenici doživjeli ili doživljavaju nasilje preko interneta. Stoga je moguće kako nastavnici znaju da takvi oblici nasilja postoje, ali smatraju kako se ono ne događa njihovim učenicima. Međutim, tada se može postaviti pitanje zašto učenici nemaju povjerenja u svoje nastavnike te koji su razlozi njihova uvjerenja da nastavnici ne mogu, ne znaju ili ne žele pomoći. Nasilje preko interneta posljednjih je godina vrlo aktualna tema u školskom okruženju stoga je moguće da nastavnici uistinu znaju nešto o ovom obliku nasilja, ali i da je to znanje površno te na razini spoznaje da se ono javlja među učenicima i da po njih može imati ozbiljne posljedice. Nastavničke nediferencirane procjene težina različitih oblika nasilja mogu poslužiti kao dokaz za ove pretpostavke. Nalazi ovog istraživanja ukazuju kako je potrebna dodatna, konkretnija, edukacija nastavnika o različitim oblicima nasilja preko interneta, konkretne upute ili protokoli o ponašanju u slučaju pojave istih. Međutim, potrebno je i učenicima dati informacije o mogućim postupcima koje nastavnici mogu učiniti kako bi im pomogli ukoliko dožive ovaj oblik nasilja.

Procjene težine različitih oblika nasilja preko interneta u ovisnosti o iskustvu doživljenog i/ili počinjenog nasilja preko interneta

Ispitujući percepciju nasilja preko interneta za 4 skupine učenika različite uključenosti u nasilje, pokazuju kako se oni razlikuju na procjenama težine 12 nasilnih ponašanja. Temeljem post-hoc testiranja, pokazalo se da se uglavnom razlikuje skupina neuključenih i počinitelja (na šest ponašanja), dok se neuključeni na četiri praćena ponašanja razlikuju od skupine počinitelji/osoba koje su doživjele nasilje preko interneta. Na još dva praćena ponašanja procjene neuključenih se razlikuju i od procjena počinitelja i od procjena počinitelja/osoba koje su doživjele nasilje preko

interneta (koje se međusobno ne razlikuju). Dosljedno se pokazuje da neuključeni procjenjivana ponašanja ocjenjuju najviše teškima od četiri skupine, dok su najniže procjene davali počinitelji. Ovakvi su nalazi slični podacima koje su utvrdili Chen, Cheng i Ho (2015.) u čijem istraživanju nasilje preko interneta grupa neuključenih procjenjuje najnasilnijim, potom slijede po intenzitetu grupe osoba koje su doživjele nasilje, počinitelja/osoba koje su doživjele nasilje, dok počinitelji daju najmanje procjene ozbiljnosti ovog oblika nasilja. Za razliku od istraživanja Chena, Chenga i Ho (2015.), u ovom se istraživanju procjene osoba koje su doživjele nasilje nisu značajno razlikovale od procjena sudionika iz ostalih grupa. Najniže procjene ozbiljnosti nasilja preko interneta od strane grupe počinitelja razumljive su iz pozicije počinitelja koji pokušava umanjiti značenje svog nepoželjnog ponašanja – ukoliko ono nije toliko teško, umanjuju se negativne posljedice tog ponašanja, a počinitelji mogu održati pozitivnu sliku o sebi. Učenici koji su doživjeli nasilje, pak, budući da su uključeni u te pozicije, svojim procjenama težine nalaze se na graničnoj poziciji između ostale tri skupine, odnosno nedovoljno se od njih razlikuju da bi ta razlika dosegla statističku značajnost. Moguće je da je to odraz konfliktnih tendencija u ovoj skupini – s jedne strane smatraju teškim ono što su doživjeli, ali imaju iskustvo da su isto preživjeli te je moguće da smanjuju procjenu težine i motivirani su time da su ta ponašanja nešto s čim se može uspješno nositi npr. suočavanje usmjerenim na emocije koje može uključivati i promjenu vlastitog doživljaja o značenju pojedinog nasilnog ponašanja koje su doživjeli (Jacobs i sur., 2015.).

Spolne razlike u procjenama težine pojedinih oblika nasilja preko interneta

Kako bi se ispitale razlike u percepciji težine ponašanja kod sudionika različite uključenosti u nasilje preko interneta, a imajući u vidu i njihov spol, provedena je multivarijatna analiza varijance. Navedenom analizom utvrđeno je kako je pomoću spola sudionika moguće objasniti 8% varijance svih procjena težine nasilnih ponašanja na internetu, dok pripadnost određenoj skupini objašnjava zasebno 4,2% te varijance, a interakcija ove dvije varijable objašnjava 3,8% navedene varijable.

Detaljnijim uvidom u rezultate može se uočiti kako djevojke skoro sva ponašanja procjenjuju kao ozbiljnija u odnosu na mladiće. Takve razlike uočene su i u ranijim istraživanjima, prema kojima djevojke percipiraju nasilje preko interneta (Campbell i sur., 2013.) kao ozbiljnije/štetnije od mladića. Istraživanjem utvrđene spolne razlike u procjenama težine različitih oblika nasilja preko interneta istovjetni su i nalazima Chena i Chenga (2016.) koji su na sličan način ispitivali procjene težine različitih oblika nasilja preko interneta te ustanovili da djevojke procjenjivane oblike nasilja procjenjuju težim od mladića. Razlike u percepciji mogu nastati zbog različite motiviranosti

mladića i djevojaka za činjenje nasilja preko interneta. Zsila i sur. (2018.) navode kako mladići češće od djevojaka čine nasilne radnje preko interneta kada su i sami doživjeli isti oblik nasilja. Duža ruminacija ljutnje kod mladića koji su doživjeli nasilje preko interneta povećava rizik da će oni sami postati počinitelji. Zsila i sur. (2018.) navode da, kod djevojaka, višestruko doživljavanje tradicionalnog fizičkog nasilja povećava vjerojatnost da one počine nasilje preko interneta.

Također, brojna istraživanja utvrdila su kako su mladići uključeni u ovaj oblik nasilja (Li, 2007.a; Smith i sur., 2008.; Wang, Ianotti i Luk, 2012.), odnosno da češće od djevojaka čine različite oblike nasilja preko interneta (Aricak i sur., 2008.; Li, 2006.; Sun, Fan i Du, 2016). Stoga, niže procjene ozbiljnosti/težine većine nasilnih ponašanja preko interneta od strane mladića nije neočekivan.

U pogledu pojedinačnih ponašanja, uočljivo je da je za ponašanje koje se odnosi na prisiljavanje na razgovor o seksu, od praćena 23 ponašanja, najveći postotak objašnjene varijance procjene težine tog ponašanja koji se može pripisati spolu sudionika (4,4%). Djevojke procjenjuju da se radi o dosta teškom ponašanju (prosječna procjena 4,08) dok prosječna procjena mladića odražava da oni to ponašanje doživljavaju umjereno prema dosta teškom ponašanju. Ova razlika u percepciji je dosta važna, budući da se radi o djeci na ulasku u adolescenciju i adolescentima. Razlika u percepciji težine ovakvog ponašanja između učenika i učenica u razdoblju adolescencije važna je jer je doživljaj vlastite seksualnosti, sebe kao partnera u ljubavnim i seksualnim odnosima važan razvojni zadatak u pogledu izgradnje identiteta u tom razdoblju života. Razlozi ovakvih razlika u procjenama težine nasilja vezanih za slanje poruka seksualnog sadržaja mogu proizlaziti iz različitog pogleda na seksualnost od strane djevojaka i mladića. Djevojke u većoj mjeri od mladića, kada su upitane o svojim seksualnim razmišljanjima i osjećajima, navode ograničenja i kontekst u kojem su ponašanja povezana sa seksualnošću prihvatljiva (Maas i sur., 2015.), odnosno smatraju kako se seksualnost i izražavanje seksualnosti veže uz njihovu reputaciju te se stoga može pretpostaviti kako slanje poruka seksualnog sadržaja za njih nosi veći rizik za njihovu reputaciju nego što je to kod mladića.

Različito doživljavanje prisiljavanja na razgovor o seksu koji je utvrđen ovim istraživanjem može imati ozbiljnije posljedice koje nadilaze okvire nasilja preko interneta. Naime, čestina činjenja nasilja u vezi raste kako se kod mladića povećava razina pogrešnih uvjerenja o vezi (Ajduković, Löw i Sušac, 2011.), a jedno od tih uvjerenja može biti i vezano za slanje i primanje poruka seksualnog karaktera.

Veća razlika u procjenama vidljiva je i na čestici "Objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija o osobi na internetu" gdje su djevojke, u prosjeku, ovu radnju procijenile kao dosta prema izrazito nasilnom (4,23), a procjene mladića su na donjem dijelu raspona procjena o dosta nasilnom ponašanju (3,60). Ovakve razlike u procjenama mogu proizlaziti iz spolnih razlika o procjeni važnosti reputacije

i mišljenju drugih o njima samima koje je djevojkama važnije nego što je to važno mladićima (Cross i Madson, 1997.; Maccoba, 1990.). Odnosno, objavljivanje privatnih, osjetljivih i sramotnih informacija direktno može utjecati na njihovu "reputaciju" i mišljenje drugih o njima, a što je njima značajno važnije nego što je to važno mladićima. Također, povjerenje u prijateljstvu kod djevojaka ima veću težinu u odnosu na prijateljstva među mladićima (Carroll, 2002.) pa je moguće da ih "izdaja" od strane osoba kojima su se povjerile na način da te osobe objave njihove privatne i osjetljive informacije može u većoj mjeri povrijediti nego što bi to povrijedilo mladiće.

Kod procjene težine dva oblika nasilnog ponašanja nisu utvrđene spolne razlike. Radi se o korištenju uvredljivih izraza u razgovoru i pokušaji ili stvarno isključivanje iz grupa na internetu. Očito je da ponašanja vezana uz seksualnost ili sramoćenje ukazuju na spolne razlike u procjeni težine za razliku od vrijeđanja ili izoliranja iz internetskih grupa. Vrijeđanje ne procjenjuju različito niti sudionici različite uključenosti u nasilje preko interneta što se može povezati s podacima iz kvalitativnih istraživanja koja ukazuju da, u slučaju tog istraživanja, žrtve ukazuju da nije svako vrijeđanje bolno, odnosno, ako se uvreda dogodi u razgovoru s prijateljem, a razgovor je benignan, to se doživljava kao šala, dok ako se uvreda doživi od nekog s kim je osoba posvađana, to doživljavaju kao nasilje.

Zanimljivi su i interakcijski efekti koji ukazuju da pri procjenjivanju dva ponašanja (nedozvoljeni ulazak u tuđe profile i ostavljanje anonimnih, ružnih komentara) muški počinitelji, a u slučaju anonimnog komentiranja, i muški počinitelji/osobe koje su doživjele nasilje smatraju da je težina navedenih ponašanja manja nego što to procjenjuje preostalih sedam, odnosno šest skupina. Dakle, vidljive su ponovno tendencije da počinitelji opravdavaju svoje ponašanje, ali ako su muškog spola – učenice koje su činile nasilje preko interneta ova ponašanja procjenjuju podjednako teškima kao učenice koje nisu uključene u nasilje. Kao i kod drugih ponašanja sa spolnim razlikama, ostaje dojam da je narušavanje intimnosti ono što dovodi do toga da se učenice i učenici razlikuju pri čemu to ponašanje učenice doživljavaju težim. Vjerojatno je to određeno i rodnim ulogama i rodnim stereotipima koji dovode do toga da su posljedice takvog narušavanja intimnosti izraženije ukoliko se ono dogodi ženi nego muškarcu.

Ograničenja istraživanja

Temeljno ograničenje istraživanja određeno je obilježjima nastavnika. Kako je istraživanje provođeno u okviru opsežnijeg projekta koje je prvenstveno usmjereno na obilježja nasilja preko interneta, uzorkovanju učenika posvećena je veća pažnja dok je uzorak nastavnika više prigodnog karaktera, a što je vidljivo i u spolnoj strukturi

uzorka nastavnika. Ipak, neki drugi radovi (npr. Gregurović i Lukić, 2014.) imaju još izraženiju podzastupljenost muških nastavnika u uzorku. Iako se radi o nastavnicima iz svih škola koje su sudjelovale u istraživanju, bilo bi poželjno ujednačiti način uzorkovanja. Moguće je da je obilježje ovog uzorka veća zainteresiranost za temu, ali je moguće da su u istraživanju bili spremniji sudjelovati oni nastavnici koji ovu pojavu smatraju ozbiljnijom i negativnijom, što je moglo preglasiti razlike u percepciji nastavnika i učenika. Ipak, neke od glavnih spoznaja ovog rada su i dalje relevantne, jer upravo za nastavnike koji su se odlučili sudjelovati u istraživanju zbog svog doživljaja nasilja preko interneta mogu se smatrati onima koji će vjerojatno i reagirati ukoliko se takve situacije dogode u njihovoj školi. Važno bi bilo ubuduće uključiti i nastavnike koji smatraju ovu pojavu manjim problemom, a kako bi se utvrdila njihova stajališta te kako bi se procijenile potrebe i tih nastavnika u edukaciji o prepoznavanju i učinkovitom nošenju sa situacijama nasilja preko interneta, osobito kad se uzmu u obzir iskazi nekih žrtava (npr. Fenaughty i Harré, 2013.) da nastavnici ili ignoriraju situacije nasilja preko interneta, ili se osobe koje su doživjele nasilje još lošije osjećaju nakon njihovih pokušaja da pomognu.

Svakako bi bilo dobro primijeniti i druge tehnike procjene težine navedenih ponašanja. U ovom istraživanju sudionici su procjenjivali težinu pojedinih ponašanja na skali od 1 do 5, pri čemu su sva ponašanja bila istovremeno dostupna sudionicima na jednom listu papira. Dodatne informacije bi bilo moguće dobiti da se, sukladno preporukama Stevnssove metode usporedbe iz psihofizike (npr. Ekman i Gustafsson, 1968.), uspoređivalo jedno ponašanje s drugim i tako u konačnici formirala rang lista težine ponašanja.

Također, bilo bi dobro da se nastavnike pitalo i o mogućim reakcijama i postupcima koje bi poduzeli da saznaju kako su određena nasilna ponašanja preko interneta događaju u njihovom razredu, te koliko se kompetentno osjećaju za reagiranje i rješavanje takvih situacija.

Bilo bi dobro uspoređivati ne samo četiri skupine različite uključenosti u nasilje, već bi bilo zanimljivo imati podatke i o očevidcima koji reagiraju različito (podržavaju počinitelja i navijaju, suprotstavljaju se počinitelju ili pružaju utjehu osobi koja je doživjela nasilje ili se uistinu ne uključuju). Za očekivati je da velika skupina neuključenih kad se podijeli u različite skupine temeljem njihova različitog statusa očevidaca može biti informativnija. Zanimljivo bi bilo usporediti procjene počinitelja i očevidaca koji ih aktivno podržavaju, žrtava i očevidaca koji žrtvama pružaju podršku, kao i onih koji se uistinu ne žele uključiti kad svjedoče nasilnom ponašanju.

ZAKLJUČAK

Na temelju ovog istraživanja saznalo se da nastavnici procjenjuju nasilna ponašanja preko interneta težim nego učenici. Nadalje, i nastavnice i učenice percipiraju pojedina ponašanja težim nego njihovi muški kolege. Pokazalo se i da učenici koji nisu uključeni u nasilje preko interneta procjenjuju nasilna ponašanja težim nego počinitelji i počinitelji/osobe koje su doživjele nasilje preko interneta. Dodatno, muški počinitelji i počinitelji/osobe koje su doživjele nasilje preko interneta podcjenjivali su težinu nedozvoljenog ulaska u tuđe profile i ostavljanja anonimnih ružnih komentara u usporedbi s ostalim grupama. Osjetljivost u procjenama nastavnika bila je manja nego osjetljivost učenika u smislu da su nastavnici sva procjenjivana ponašanja procijenili dosta ili izrazito teškima, dok se procjene učenika protežu ipak u nešto većem rasponu i obuhvaćaju kategorije umjereno preko dosta do izrazito teškog ponašanja.

Važnost ovog istraživanja je u tome što je, prema saznanjima autorice ovog istraživanja, ono jedino koje je kompariralo procjenu nastavnika i učenika, kao i učeničku procjenu težine pojedinih ponašanja, a s obzirom na učenikov stupanj uključenosti u nasilje. Time su spoznaje o doživljaju nasilja proširene, a korištena je metoda koja je preuzeta iz razvoja mjera rizičnih i delinkventnih ponašanja, odnosno određivanja indeksa težine za ta ponašanja. Osim metodološkog i znanstvenog doprinosa, ovaj rad ima i značajne stručne implikacije. Vidljivo je da se nastavnička i učenička percepcija težine nekih ponašanja znatno razlikuju te da nastavnici proglašavaju izuzetno teškim pojedina ponašanja koja su iz perspektive učenika umjereno teška. Takva diskrepancija može dovesti do posve različitih početnih pozicija nastavnika i učenika u situacijama intervencije nakon pojave nasilnih ponašanja preko interneta, a samo usuglašavanje percepcije težine kroz npr. nastavnikovo pojašnjenje zašto određeno ponašanje smatra toliko težim nego učenici, pozivajući se na moguće posljedice, može imati intervjensko djelovanje.

LITERATURA

1. Ajduković, D., Löw, A. & Sušac, N. (2011). Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (3), 527-553.
2. Aricak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplak, S., Yilmaz, N. & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (3), 253-261. <https://doi.org/10.1089/cpb.2007.0016>.

3. Bauman, S. & Newman M. L. (2013). Testing assumptions about cyberbullying: perceived distress associated with acts of conventional and cyber bullying. *Psychology Violence*, 3 (1), 27–38. <https://doi.org/10.1037/a0029867>.
4. Beran, T. & Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32 (3), 265-277. <https://doi.org/10.2190/8YQM-B04H-PG4D-BLLH>.
5. Buljan-Flander, G. (2008). Nasilje preko interneta –Cyberbullying. Preuzeto s: <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta/> (1.12.2019.).
6. Campbell, M., Slee, P. T., Spears, B., Butler, D. & Kift, S. (2013). Do cyberbullies suffer too? Cyberbullies' perceptions of the harm they cause to others and to their own mental health. *School Psychology International*, 34 (6), 613-629. <https://doi.org/10.1177/0143034313479698>.
7. Campbell, M., Spears, B., Slee, P., Butler, D. & Kift, S. (2012). Victims' perceptions of traditional and cyberbullying, and the psychosocial correlates of their victimization. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 17 (3-4), 389-401. <https://doi.org/10.1080/13632752.2012.704316>.
8. Campbell, M., Whiteford, C. & Hooijer, J. (2019). Teachers' and parents' understanding of traditional and cyberbullying. *Journal of School Violence*, 18 (3), 388-402. <https://doi.org/10.1080/15388220.2018.1507826>
9. Carroll, M. N. (2002). Gender differences in trust and loyalty within single sex friendships. National undergraduate research clearinghouse, 5. Preuzeto s: <http://www.webclearinghouse.net/volume/> (25.10.2019.).
10. Chen, L. M. & Cheng, Y. Y. (2016). Perceived severity of cyberbullying behaviour: Differences between genders, grades and participant roles. *Educational Psychology*, 37 (5), 599-610. <https://doi.org/10.1080/01443410.2016.1202898>.
11. Chen, L. M., Cheng, W. & Ho, H. C. (2015). Perceived severity of school bullying in elementary schools based on participants' roles. *Educational Psychology*, 35 (4), 484-496. <https://doi.org/10.1080/01443410.2013.860220>.
12. Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavior sciences*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
13. Corcoran, L., Guckin, C. & Prentice, G. (2015). Cyberbullying or cyber aggression?: A review of existing definitions of cyber-based peer-to-peer aggression. *Societies*, 5 (2), 245-255. <https://doi.org/10.3390/soc5020245>.

14. Cross, S. E. & Madson, L. (1997). Models of the self: Self-construals and gender. *Psychological Bulletin*, 122 (1), 5-37. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.122.1.5>.
15. Cuadrado, I. (2011). Divergence in aggressors' and victims' perceptions of bullying: A decisive factor for differential psychosocial intervention. *Children and Youth Services Review*, 33 (9), 1608-1615. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.04.002>.
16. Cuadrado-Gordillo, I. & Fernandez-Andelo, I. (2016). Adolescents' perception of the characterizing dimensions of cyberbullying: Differentiation between bullies' and victims' perceptions. *Computers in Human Behavior*, 55, 653-663. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.10.005>.
17. DeSmet, A., Veldeman, C., Poels, K., Bastiaensens, S., Van Cleemput, K., Vandebosch, H. & De Bourdeaudhuij, I. (2014). Determinants of self-reported bystander behavior in cyberbullying incidents amongst adolescents. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 17 (4), 207-215. <https://doi.org/10.1089/cyber.2013.0027>.
18. Dredge, R., Gleeson, J. & de la Piedad Garcia, X. (2014). Cyberbullying in social networking sites: An adolescent victim's perspective. *Computers in human behavior*, 36, 13-20. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.03.026>.
19. Državni zavod za statistiku (2018). Primjena informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2018., Prvi rezultati. Priopćenje, LV (2.3.2.). Preuzeto s: <http://www.dzs.hr/> (3.12.2019.).
20. Duvnjak, I., Jukić, R., Milić, M., Ručević, S., Šincek, D. & Tomašić Humer, J. (2016). *Izveštaj istraživanja: Safer Internet Centre Croatia: Making internet a good and safe place (CEF-TC-2014-1 005)*. Neobjavljeni rukopis.
21. Eden, S., Heiman, T. & Olenik-Shemesh, D. (2013). Teachers' perceptions, beliefs and concerns about cyberbullying. *British Journal of Educational Psychology*, 44 (6), 1036-1052. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2012.01363.x>.
22. Ekman, G. & Gustafsson, U. (1968). Threshold values and the psychophysical function in brightness vision. *Vision Research*, 8 (6), 747-758. [https://doi.org/10.1016/0042-6989\(68\)90047-3](https://doi.org/10.1016/0042-6989(68)90047-3).
23. Fenaughty, J. & Harré, N. (2013). Factors associated with young people's successful resolution of distressing electronic harassment. *Computers & Education*, 61, 242-250. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.08.004>.
24. Gregurović, M. & Lukić, N. (2014). Istraživanje postojećih kapaciteta osnovnih i srednjih škola za provedbu profesionalnog usmjeravanja – izvještaj. Preuzeto s: http://www.mobilnost.hr/cms_files/2015/07/1438258167_2014istraživanje-kapaciteta-u-os-i-ss-za-prof-usmje.pdf (25. 10.2019.).

25. HR Kids Online (2017). Preuzeto s: <http://hrkids.online/post/second-press/> (25.10.2019.).
26. Huang, Y. & Chou, Ch. (2013). Revisiting cyberbullying: Perspectives from Taiwanese teachers. *Computers & Education*, 63 (1), 227-239. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.11.023>.
27. Jacobs, N., Goossens, L., Dehue, F., Völlink, T. & Lechner, L. (2015). Dutch cyberbullying victims' experiences, perceptions, attitudes and motivations related to (coping with) cyberbullying: Focus group interviews. *Societies*, 5 (1), 43-64. <https://doi.org/10.3390/soc5010043>.
28. Jolliffe, D., & Farrington, D. P. (2006). Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of Adolescence*, 29 (4), 589-611. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.08.010>.
29. Kowalski, R. M. & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of adolescent health*, 41 (6), 22-30. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.08.017>.
30. Kowalski, R. M., Limber, S. P. & Agatston, P. W. (2008). *Cyber Bullying. Bullying in the Digital Age*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
31. Kraft, E. M. & Wang, J. (2009). Effectiveness of Cyber bullying Prevention Strategies: A Study on Students' Perspectives. *International Journal of Cyber Criminology*, 3 (2), 513-535.
32. Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27 (2), 157-170. <https://doi.org/10.1177/0143034306064547>.
33. Li, Q. (2007a). Bullying in the new playground: research into cyber-bullying and cyber-victimization. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23 (4), 435-454.
34. Li., Q. (2007b). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23 (4), 1777-1791. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2005.10.005>
35. Li, Q. (2008). Cyberbullying in schools: An examination of preservice teachers' perception. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 34 (2). Preuzeto s: <https://www.cjlt.ca/index.php/cjlt/article/view/26420/19602> (25.10.2019.). <https://doi.org/10.21432/T2DK5G>.
36. Li, Q. (2010). Cyberbullying in high schools: A study of students' behaviors and beliefs about this new phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19 (4), 372-392. <https://doi.org/10.1080/10926771003788979>.
37. Maas, M. K., Shearer, C. L., Gillen, M. M. & Lefkowitz, E. S. (2015). Sex rules: Emerging adults' perceptions of gender's impact on sexuality. *Sexuality & Culture*, 19 (4), 617-636. <https://doi.org/10.1007/s12119-015-9281-6>

38. Macaulay, P. J. R., Betts, L., R., Stiller, J. & Kellezi, B. (2018). Perceptions and responses towards cyberbullying: A systematic review of teachers in the education system. *Aggression and Violent Behavior*, 43, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.08.004>.
39. Maccoby, E. E. (1990). Gender and relationships: A developmental account. *American Psychologist*, 45, 513-520. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.45.4.513>.
40. Mason, K. L. (2008). Cyberbullying: A preliminary assessment for school personnel. *Psychology in the Schools*, 45 (4), 323-348. <https://doi.org/10.1002/pits.20301>
41. Menesini, E., Nocentini, A., Palladino, B. E., Frisén, A., Berne, S., Ortega-Ruiz, R., Calmaestra, J., Scheithauer, H., Schultze-Krumbholz, A., Luik, P., Naruskov, K., Blaya, C., Berthaud, J. & Smith, P. K. (2012). Cyberbullying definition among adolescents: A comparison across six European countries. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15 (9), 455-463. <https://doi.org/10.1089/cyber.2012.0040>.
42. Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R. & Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, behaviours and definition in three European countries. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 20 (2), 129-142. <https://doi.org/10.1375/ajgc.20.2.129>.
43. Nocentini, A., Zambuto, V. & Menesini, E. (2015). Anti-bullying programs and information and communication technologies (ICTs): A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 52-60. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.05.012>.
44. Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
45. Olweus, D. & Limber, S. P. (2018). Some problems with cyberbullying research. *Current opinion in psychology*, 19, 139-143. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.04.012>.
46. Pettalia, J. L., Levin, E., & Dickinson, J. (2013). Cyberbullying: Eliciting harm without consequence. *Computers in Human Behavior*, 29, 2758-2765. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.07.020>
47. Peterson, J. & Densley, J. (2017). Cyber violence: What do we know and where do we go from here?. *Aggression and violent behavior*, 34, 193-200. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.01.012>.
48. Rigby, K. & Johnson, K. (2016). *The prevalence and effectiveness of anti-bullying strategies employed in Australian schools*. Adelaide, Australia: University of South Australia. Preuzeto s: <https://www.unisa.edu.au/>

- Global/EASS/EDS/184856%20Anti-bullying%20Report-FINAL-3large.pdf (25. 10. 2019.).
49. Ručević, S., Ajduković, M. & Šincek, D. (2009). Razvoj upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP-2007). *Kriminologija i socijalna integracija*, 17 (1), 1-11
50. Ryan, T., Kariuki, M. & Yilmaz, H. (2011). A comparative analysis of cyberbullying perceptions of preservice educators: Canada and Turkey. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 10 (3), 1-12. Preuzeto s: https://pdfs.semanticscholar.org/3515/2a634cce9329a01f-2512052da91cd1c455e8.pdf?_ga=2.237383494.714072502.1572181886-193471506.1569786494 (25. 10. 2019.).
51. Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49 (4), 376-385. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>.
52. Staude-Müller, F., Hansen, B. & Voss, M. (2012). How stressful is online victimization? Effects of victim's personality and properties of the incident. *European Journal of Developmental Psychology*, 9 (2), 260-274. <https://doi.org/10.1080/17405629.2011.643170>.
53. Sticca, F. & Perren, S. (2013). Is cyberbullying worse than traditional bullying? Examining the differential roles of medium, publicity, and anonymity for the perceived severity of bullying. *Journal of Youth and Adolescence*, 42 (5), 739-750. <https://doi.org/10.1007/s10964-012-9867-3>.
54. Styron, R. A., Bonner, J. L., Styron, J. L., Bridgeforth, J. & Martin, C. (2016). Are teacher and principal candidates prepared to address student cyberbullying. *Journal of At-Risk Issues*, 19 (1), 19-28.
55. Ševčíková, A., Šmahel, D. & Otavová, M. (2012). The perception of cyberbullying in adolescent victims. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 17, 319-328. <https://doi.org/10.1080/13632752.2012.704309>.
56. Šincek, D., Duvnjak, I. & Milić, M. (2017). Psychological Outcomes of Cyber-Violence on Victims, Perpetrators and Perpetrators/Victims. *Hrvatska Revija za Rehabilitacijska Istraživanja*, 53 (2), 98-110. <https://doi.org/10.31299/hrri.53.2.8>.
57. Šincek, D., Tomašić Humer, J. & Duvnjak, I. (2015). Navike korištenja interneta i njihova uloga u doživljavanju neugodnih iskustava na internetu. U: Orel, M. (ur.), *EDUvision "Modern Approaches to Teaching Coming Generation"*, Ljubljana: EDUvision, 143-156.

58. Šincek, D., Tomašić Humer, J. & Duvnjak, I. (2017). Correlates of problematic gaming—is there support for proneness to risky behaviour?. *Psychiatria Danubina*, 29 (3), 302-312. <https://doi.org/10.24869/psyd.2017.302>.
59. Slonje, R. & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49 (2), 147-154. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x>.
60. Sun, S., Fan, X. & Du, J. (2016). Cyberbullying perpetration: A meta-analysis of gender differences. *International Journal of Internet Science*, 11 (1), 61-81.
61. Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26 (3), 277-287. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.11.014>.
62. Vandebosch, H. & van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *Cyber Psychology & Behavior*, 11 (4), 499-503. <https://doi.org/10.1089/cpb.2007.0042>.
63. Vejmelka, L., Strabić, N. & Jazvo, M. (2017). Online aktivnosti i rizična ponašanja adolescenata u virtualnom okruženju. *Društvena istraživanja*, 26 (1), 59-78. <https://doi.org/10.5559/di.26.1.04>.
64. Wang, J., Iannotti, R. J. & Luk, J. W. (2012). Patterns of adolescent bullying behaviors: Physical, verbal, exclusion, rumor, and cyber. *Journal of School Psychology*, 50 (4), 521 –534. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2012.03.004>.
65. Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Champaign, Illinois: Research Press.
66. Yot-Domínguez, C., Guzmán Franco, M. D. & Duarte Hueros, A. (2019). Trainee teachers' perceptions on cyberbullying in educational contexts. *Social Sciences*, 8, 1-18. <https://doi.org/10.3390/socsci8010021>.
67. Zsila, A., Urbán, R., Griffiths, M. D. & Demetrovics, Z. (2019). Gender differences in the association between cyberbullying victimization and perpetration: The role of anger rumination and traditional bullying experiences. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 17 (5), 1252-1267. <https://doi.org/10.1007/s11469-018-9893-9>.

Marija Milić
University J.J. Strossmayer, Osijek

PERCEPTION OF CYBER VIOLENCE FROM THE PERSPECTIVE OF STUDENTS AND TEACHERS

ABSTRACT

The perception of cyber violence has been studied either from the perspective of students or from the perspective of teachers. The contexts that determined these two lines of research were significantly different - the students' perspective was considered to identify the key parts of the definition of this kind of violence, or the perspective of children and young people with different status of involvement in cyber violence was followed. The teachers' perspective was considered in the context of their awareness and assessment of the need for additional education. This paper aims to compare the perceptions of teachers and students, and to compare the perceptions of students with different involvement in online violence. The teachers and students were assessing the severity of certain violent behaviors across the Internet. The survey involved 1,133 elementary and high school students (50,6 % female) and 334 teachers (80,9 % female). It was shown that teachers evaluate all of perceived behaviors as more severe than their students. Groups with different involvement in violence differ on 12 out of the 23 behaviors in such a way that they find the uninvolved group perceives the behavior as more severe than the perpetrators and/or perpetrators/cyber victim. 21 out of the 23 behaviors were rated as more severe by female than by male students. Interaction indicates that male perpetrators assess logging into someone else's profiles as less severe compared to the other seven groups of participants, and that both male perpetrators and male perpetrators/cyber victim groups underestimate the severity of making anonymous hurtful comments relative to the remaining six student groups.

Key words: cyber violence, perceived severity of various forms of cyber violence, students, teachers.